

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
An Expanding of Local Wisdom to Sustainable Tourism Development Based on Sufficiency Economy Philosophy: A Case of Ban Mor, Papai, Sansai, Chiang-mai.

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย

ประจำปี 2557

จำนวน 239,840 บาท

หัวหน้าโครงการ

นางสาววรารักษ์ ดวงแสง

ผู้ร่วมโครงการ

นายอนุวัติ เชื้อเย็น

นางวลัยลดา ถาวรมงคลกิจ

นางสาววัชรวิวรรณ ศศิผลิน

นายณฤพล อัฐวงศ์

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

กันยายน 2558

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณพ่อหลวงอนันต์ วิทยา อัครผู้ใหญ่บ้านบ้านหม้อ สมาชิกชุมชนบ้านหม้อ ผู้นำกลุ่มต่างๆ ที่ให้ข้อมูลและให้ความร่วมมือในการดำเนินโครงการเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ เป็นอย่างสูง

งานวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้หากไม่มีสมาชิกชุมชนบ้านหม้อที่ให้ความอนุเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ประสานงานโครงการสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร ที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการ

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตรและสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติที่สนับสนุนทุนในการวิจัย

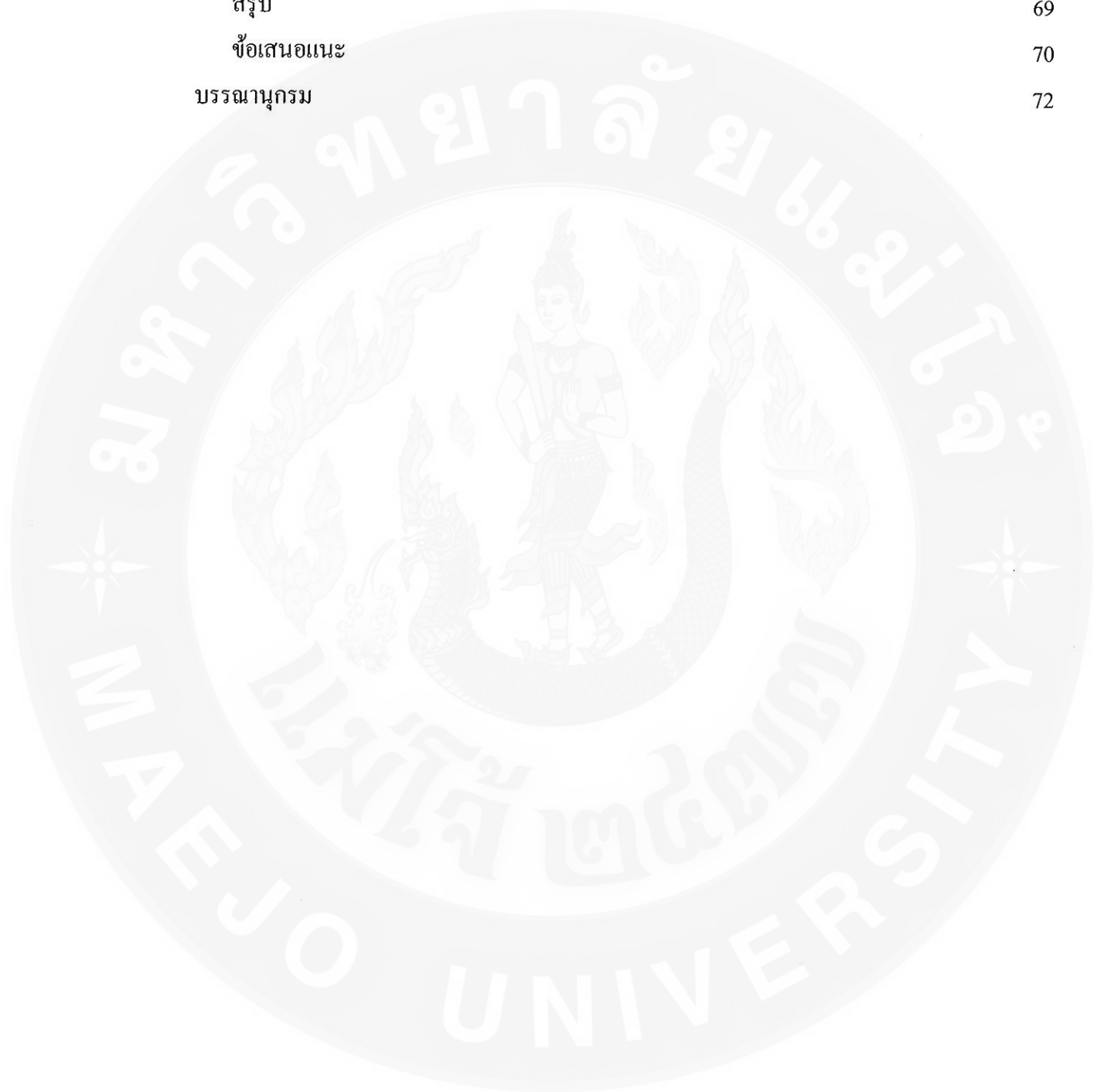
คณะผู้วิจัย

กันยายน 2558

สารบัญ

	หน้า
สารบัญภาพ	๗
บทคัดย่อ	1
Abstract	3
บทที่ 1 บทนำ	5
ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
ขอบเขตของการวิจัย	9
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	11
แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	15
แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	21
แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน	26
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	36
แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม	40
แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	42
กรอบแนวคิดในการวิจัย	45
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	48
ระเบียบวิธีการวิจัย	48
สถานที่ดำเนินการวิจัย	48
ประชากร	48
บทที่ 4 ผลการวิจัย	54
ตอนที่ 1 ศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	54
ตอนที่ 2 กิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	60
ตอนที่ 3 รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	66

	หน้า
บทที่ 5 สรูปและข้อเสนอนะ	69
สรูป	69
ข้อเสนอนะ	70
บรรณานุกรม	72

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพ 1	แสดงลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น	12
ภาพ 2	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและ สิ่งเหนือธรรมชาติที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต	13

การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
An Expanding of Local Wisdom to Sustainable Tourism Development Based on
Sufficiency Economy Philosophy: A Case of Ban Mor,
Papai, Sansai, Chiang-mai, Thailand.

วรภรณ์ ดวงแสง¹อนูวัติ เชื้อเย็น¹ วลัยลดา ถาวรมงคลกิจ¹

วัชรวิวรรณ ศติผลิน¹ และนายณณพอล อัฐวงศ์²

Varaphorn Duangsaeng¹ Anuwat Churyen¹ Valailada Tavonmongkolkij¹

Watchareewan Sasiphalin¹ Naruphol Attawong²

¹คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ 50290

²สำนักฟาร์มมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ค้นหาพัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) พัฒนากิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) สร้างต้นแบบการต่อยอดภูมิปัญญา เพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้เหมาะสม การวิจัยได้ดำเนินการในบ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

ในการศึกษาศักยภาพและสร้างโอกาสในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ทำการได้ทำการพัฒนาศักยภาพตามบริบทของพื้นที่ พบศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ สมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.03) และผู้นำชุมชนมีศักยภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.00) ด้านการมีส่วนร่วมพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการรวมกลุ่มในระดับมากที่สุดและการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนใน

ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.54 และ 3.66 ตามลำดับ) ด้านเครือข่าย ผลการประเมินพบว่า ศักยภาพด้านเครือข่ายของชุมชนอยู่ในระดับมาก ทั้งเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน เครือข่ายภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 4.20, 4.17 และ 3.97 ตามลำดับ) ด้านทรัพยากรชุมชนมีศักยภาพด้านภูมิปัญญาในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.25) รองลงมามีศักยภาพด้านทรัพยากรที่สนับสนุนการท่องเที่ยว และทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.97 และ 3.86 ตามลำดับ)

ในด้านผู้นำชุมชนและสมาชิกได้ระบุถึงทรัพยากรในชุมชนว่า ชุมชนบ้านหม้อเป็นชุมชนเกษตร โดยมุ่งเน้นเกษตรอินทรีย์ และประชากรเกือบทั้งหมดการดำรงชีวิตในแบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประกอบอาชีพการเกษตรและการอนุรักษ์กับของชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพของชุมชน ในด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์และน้ำยาล้างจานปลอดสารพิษ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นของที่ระลึกได้ ในด้านการเกษตรพบว่า คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตร มีการทำนาอินทรีย์เป็นหลักและปลูกผักหมุนเวียน กิจกรรมการทำนา สามารถปรับให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมได้นั่นคือ กิจกรรมการปลูกข้าวและเกี่ยวข้าว ซึ่งสามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำได้ ในด้านรางวัลบ้านหม้อได้รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ ดังนั้นชุมชนจึงเป็นแหล่งศึกษาดูงานของกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ส่วนรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า บ้านหม้อมีความโดดเด่นในด้านการทำเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์กับ และการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้รับรางวัลเศรษฐกิจพอเพียง มีชื่อเสียงในระดับประเทศ อย่างไรก็ตามบ้านหม้อยังไม่มีกรรวมกลุ่มในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว คนในชุมชนยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาในบริบทของชุมชนแล้ว พบว่ารูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหม้อต้องเป็นรูปแบบการเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาดูงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างเครือข่ายภายในองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่ โดยต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ ในการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ซึ่งรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ให้ความสำคัญกับ 6 มิติ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างเครือข่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกัน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจพอเพียง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The Researching Purpose of An Expanding of Local Wisdom to Sustainable Tourism Development Base on Sufficiency Economy Philosophy : A Case of BanMor, Papai, Sansai, Chiang-mai Province aimed to 1) Quest, Potentiality Development and Make an Opportunity for the Community to take the Local Wisdom in order toexpanding Sustainable Tourism Development Base on Sufficiency Economy Philosophy 2) ActivitiesDevelopingfor the Tourism Services and Products from the Local Wisdom Base on Sufficiency Economy Philosophy 3) Making a Model of an Expanding Local Wisdom to develop the Sustainable Tourism which able to be adapted to use in the Community where has a similar context properly.

This Research was conducted at Ban Mor, TambolPapai, AmphurSansai, Chiangmai Province. The Study Result was found that ;

In case study of Potential and Opportunity Making to take the Local Wisdom in order to expanding Sustainable Tourism Development Base on Sufficiency Economy Philosophy, the Indicator base on area context was developed and found that in term of The Human Resources Potential, the Member of Communityhave the potential in High level (average 4.03). And the Head of Community has potential in High level (average 4.00). In term of Participation was found that the Community has potential of Association in the Highest level and the Participating in Activities of Community is in High level (average 4.54 and 3.66 respectively). In term of Network, the evaluated result was found that the Networking Potential of Community is in High level including Network between Villages, Internal Network of a Department of Local Administrationand Network between a Department of Local Administration (average4.20,4.17 and3.97 respectively). In term of Resources, The Community has the Local of Wisdom Potential in the Highest level (average 4.25), the underneath are the Potential of a Supported Tourism Resources and Tourism Resources in High level (average 3.97 and 3.86 respectively)

The Head of Community and Member mentioned to the Resources in Community as Ban Mor Community is the Agricultural Community who focus on Organic Farming and almost of all Residences live up to Sufficiency Economy of Community. As well as Agricultural Occupation Activity and Frog Conservation are the Potential Resources of Community. In term of Community Products are Organic Rice and Non-Toxic Dishwashing

Liquid which able to be developed to be a Souvenir.

In term of Agriculture was found that the Member of Community earn a living as Agriculturist, The Organic Farming is the main activity and also Crop/Vegetable Rotation Planting. A Farming Activity can be adapted into the Tourist Participation that is the Tourist can participate in a Planting and Harvesting Activity. The study result was also found that there is internal Associations are Agricultural Women's Group of Ban Mor for producing and distribution of Healthy Rice, Senior Group to make the Instrument called Salor, Youth Group to make Lamp, Frog Conservation is the group that aware to Ecosystem of inside and outside farm. In term of Prize, Ban Mor gets the Prize of a Nationally Sufficiency Economic Village, consequently this Community is the Study Visit Site of a Department of Local Administration.

As the study result was found that Ban Mor has a Remarkableness of Organic Agriculture, Frog Conservation and living Style base on Sufficiency Economy Philosophy with the Prize of a Nationally Sufficiency Economic Village. Anyhow there is no Tourism Serviced Association in Ban Mor. The Member of Community have no skill to create the Tourism Activities and when consider a context of Community was found that

A Model of an Expanding Local Wisdom to develop the Sustainable Tourism for Ban Mor must be a Model of Tourist and Study Visit Site for the Sufficiency Economic Village by networking the internal of a Papai's Subdistrict Administrative Organization and must also develop the Human Resources in this Community about the Study Visit in Site where has similar context. The Model of an Expanding Local Wisdom to develop the Sustainable Tourism give priority to 6 Dimensions are Tourist Site Development, Networking, Product Development, Participation, Association including Learning Together.

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลายประเทศ มีการเติบโตขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และได้รับการพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ และเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง (จารุวรรณ แดงบุปผา, 2537: 21) การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวโดยรถยนต์ส่วนบุคคลทำให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้จากการซื้อขายบริการและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสการเงินไปทุกระดับของสังคมอย่างทั่วถึง สร้างรายได้ให้แก่ประเทศต่างๆอย่างมากมาย ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ รายได้ที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่เกิดจากการซื้อขายสินค้าและบริการนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541: 30; วรรณ วลัยวานิช, 2546: 20) ในระดับชุมชนรัฐยังมีความเชื่อว่าการท่องเที่ยวสามารถแก้ไขปัญหาความยากจน (Pro Poor) และการท่องเที่ยวยังมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวกับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2552: ระบบออนไลน์)

อย่างไรก็ตามถึงแม้การท่องเที่ยวจะมีความสำคัญทั้งในระดับประเทศและชุมชน แต่ยังมีปัญหาเรื่องความเป็นธรรมหรือความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะการพิจารณาผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มักได้รับการอ้างถึงว่าเป็นการพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยภาพรวม ไม่ได้พิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความไม่เสมอภาคของประชาชนในท้องถิ่นในการได้รับประโยชน์ในด้านรายได้ การมีงานทำที่เกิดจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่ได้ตกแก่ระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นหรือแหล่งท่องเที่ยวในปริมาณและอัตราที่สูงมากเท่าที่ควร รวมทั้งภาพสะท้อนเกี่ยวกับการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในท้องถิ่นอันเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็มีลักษณะกระจายที่ไม่น่าพอใจ เพราะงานที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

ประชาชนในท้องถิ่นส่วนหนึ่งไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อย (เทพ พงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาดี, 2542: 18) ในขณะที่เดียวกันที่ท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวกลายเป็นเพียงผู้ถูกท่องเที่ยว ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่ได้ตกอยู่กับคนในท้องถิ่นเท่าที่ควร ในขณะที่บางชุมชนที่มีการท่องเที่ยวก็มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ต่อเนื่องส่งผลให้การท่องเที่ยวของชุมชนก็ไม่เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นนับเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเร่งด่วนที่จะต้องได้รับการแก้ไข จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์หรือได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพียงน้อยนิด ในขณะที่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นได้ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวยังเป็นตัวเร่งให้ค่าครองชีพในพื้นที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ชุมชนมีรายได้เท่าเดิม นอกจากปัญหาเศรษฐกิจแล้วในบางชุมชนเกิดปัญหาในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นปัญหาที่บั่นทอนอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เกิดการเปลี่ยนมือในกรรมสิทธิ์ที่ดิน เกิดการย้ายเข้ามาอยู่ของคนต่างถิ่น คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรกลับกลายเป็นเพียงผู้อาศัย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสาเหตุที่สำคัญของปัญหาเนื่องมาจากชุมชนขาดความตระหนักและวางแผนในท้องถิ่นของตน ไม่ได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนมี ตลอดจนขาดความรู้สึกลงมือในการเป็นเจ้าของทรัพยากร การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวสามารถทำได้โดยการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย และชุมชน โดยในการดำเนินการนั้นมีฐานคิดที่ว่า คนในชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรมีภูมิปัญญาที่มีคุณค่าแต่ขาดการจัดการภูมิปัญญาที่ดี การกระตุ้นให้ชุมชนค้นหาภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อนำมาต่อยอดในการพัฒนาท้องถิ่นจะทำให้เกิดการพัฒนามาจากพลังภายในของชุมชน และจะมีความยั่งยืนเนื่องจากชุมชนรู้ถึง “กำลัง” และ “ความต้องการ” ของตนเองเป็นอย่างดี การพัฒนาบนภูมิปัญญาจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้ นักวิจัยเป็นเพียงผู้กระตุ้นและให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการในการจัดการต่อยอดภูมิปัญญาและจัดระบบให้แก่ชุมชน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการวิจัยนั้น เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนได้สะท้อนถึงความต้องการของชุมชน สามารถนำความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนมาบูรณาการร่วมกับความรู้ทางวิชาการ เพื่อพัฒนาต่อยอดให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

ชุมชนบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่มีประวัติยาวนาน โดยเมื่อประมาณ 250 ปีมาแล้ว ได้มีราษฎรจำนวนหนึ่งอพยพมาจากริมเชิงดงทางตอนเหนือของพม่า และได้มาพบที่แห่งนี้มีทำเลที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย พื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา

และมีต้นไม้ขึ้นอยู่มากมาย จึงได้ตั้งชื่อว่า "บ้านป่าไผ่" ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงเปลี่ยนเป็น "ตำบลป่าไผ่" ในปี 2483 ตำบลป่าไผ่ถูกยุบไปรวมกับตำบลเมืองเถิน ในปี 2538 ตำบลป่าไผ่ได้ถูกจัดให้ปกครองในรูปแบบของสภาตำบล และในปีถัดมาปี 2539 สภาบ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่ ได้รับการยกฐานะให้เป็นองค์การบริหารส่วนบ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ บางส่วนเป็นภูเขาที่มีความลาดชัน สองข้างทางเป็นป่าไม้โปร่ง แหล่งน้ำที่สำคัญ คือ อ่างห้วยโจ้ อ่างเก็บน้ำห้วยสะแล้ง และคลองชลประทาน (ตำบลป่าไผ่, 2553)

ในด้านเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนบ้านหม้อได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีกลุ่มการพัฒนาชุมชน กลุ่มเยาวชน ตลอดจนกลุ่มการอนุรักษ์กับโดยใช้ภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรของชุมชน นอกจากนั้นท้องถิ่นยังมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้วยความสวยงามอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในท้องถิ่น และแหล่งที่ตั้งที่ใกล้ชุมชนบ้านโป่ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ในขณะที่การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นได้ใช้ทรัพยากรของชุมชน อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในระยะเวลาที่ผ่านมาจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาอย่างต่อเนื่อง แต่ชุมชนบ้านหม้อซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรไม่ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่เท่าที่ควร จึงส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าเป็นเพียงผู้ถูกท่องเที่ยวเท่านั้น ดังนั้นการกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วนที่จะต้องรีบดำเนินการ โดยในการดำเนินการนั้นต้องอาศัยการภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากร และดำเนินการภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงจะเกิดความยั่งยืน ผลการดำเนินการจะสามารถลดความขัดแย้งและเหลื่อมล้ำ ตลอดจนเป็นภูมิคุ้มกันให้ชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมภูมิปัญญา ทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งในที่สุดจะนำมาซึ่งความหวงแหนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชน โดยกระบวนการทั้งหมดต้องพัฒนาบนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในระหว่างที่ผ่านมาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การขับเคลื่อนการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมบรรลุผล คือ ผู้นำชุมชนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย ดังนั้นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชน สามารถต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพได้นั้น ทุกกิจกรรมต้องมาจากศักยภาพและความต้องการของชุมชนภายใต้ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ภายใต้หลักการในการบูรณาการต่อยอดภูมิปัญญาและการใช้ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์และยั่งยืนสูงสุด โดยการดำเนินโครงการจะใช้กระบวนการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมภายใต้เงื่อนไขสำคัญคือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าและมีความสำคัญในการพัฒนาสิ่งใดก็ตาม การปรับใช้และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาจะทำให้ผลของการพัฒนาเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่โดยการต่อยอดภูมิปัญญานั้นปัจจัยสำคัญ คือ การรวมกลุ่ม โดยในการรวมกลุ่มนั้น ผู้นำ และสมาชิกชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญประการแรกในการรวมกลุ่มองค์กรชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน การกระตุ้นให้เกิดพัฒนาศักยภาพผู้นำและสมาชิกชุมชนในการรวมกลุ่มในการจัดการท่องเที่ยวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญประการแรกที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการต่อยอดภูมิปัญญาและเกิดความยั่งยืนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และต้องทำ 2) การพัฒนากิจกรรมการให้บริการทางการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาโดยใช้ฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในการจัดการท่องเที่ยวได้ในระยะยาว และเกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

โครงการการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อค้นหา พัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อสร้างรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้เหมาะสม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการดำเนินโครงการการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จะทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดการ

ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นอย่างเหมาะสมสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ต่อไป โดยคณะผู้วิจัยคาดหมายว่าโครงการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ผลจากการดำเนินโครงการจะทำให้เกิดชุมชนที่มีศักยภาพ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนมีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทรัพยากรการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาของชุมชน
2. ชุมชนได้แผนและรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนที่มาจากความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชนสามารถขับเคลื่อนได้โดยคนในชุมชนที่มีความยั่งยืนและมั่นคง
3. เกิดผลิตภัณฑ์และบริการทางการท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งมาจากอัตลักษณ์และความโดดเด่นในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผสมผสานกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว
4. ได้รูปแบบ (Model) การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การดำเนินโครงการการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่เป็นการดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่แบบยั่งยืนโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดในการพัฒนา ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะให้ความสำคัญกับการค้นหาภูมิปัญญาและความต้องการของชุมชน โดยจะพัฒนาบนพื้นฐานการให้สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวโดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและการให้บริการ ตลอดจนจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงศึกษาหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) ในระดับชุมชนเป็นหลักในลักษณะของการพัฒนาที่เป็นพื้นฐานในระดับชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถวางแผน บริหารจัดการ ดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมย่อยๆของโครงการจึงเป็นการบูรณาการระหว่างแนวทางการตกลงร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมและการให้ความรู้ความเข้าใจด้านวิชาการแก่ชุมชนท้ายที่สุดของการดำเนินโครงการได้มุ่งหวังให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

ได้ด้วยชุมชนเองอย่างยั่งยืนโดยไม่ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ผลของการดำเนินโครงการมุ่งหวังให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีต้นแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชน และพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนและเป็นความต้องการของชุมชนที่มีความมั่นคง มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง โครงการการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานในการวิจัยซึ่งครอบคลุมแนวคิดและทฤษฎีหลักดังต่อไปนี้

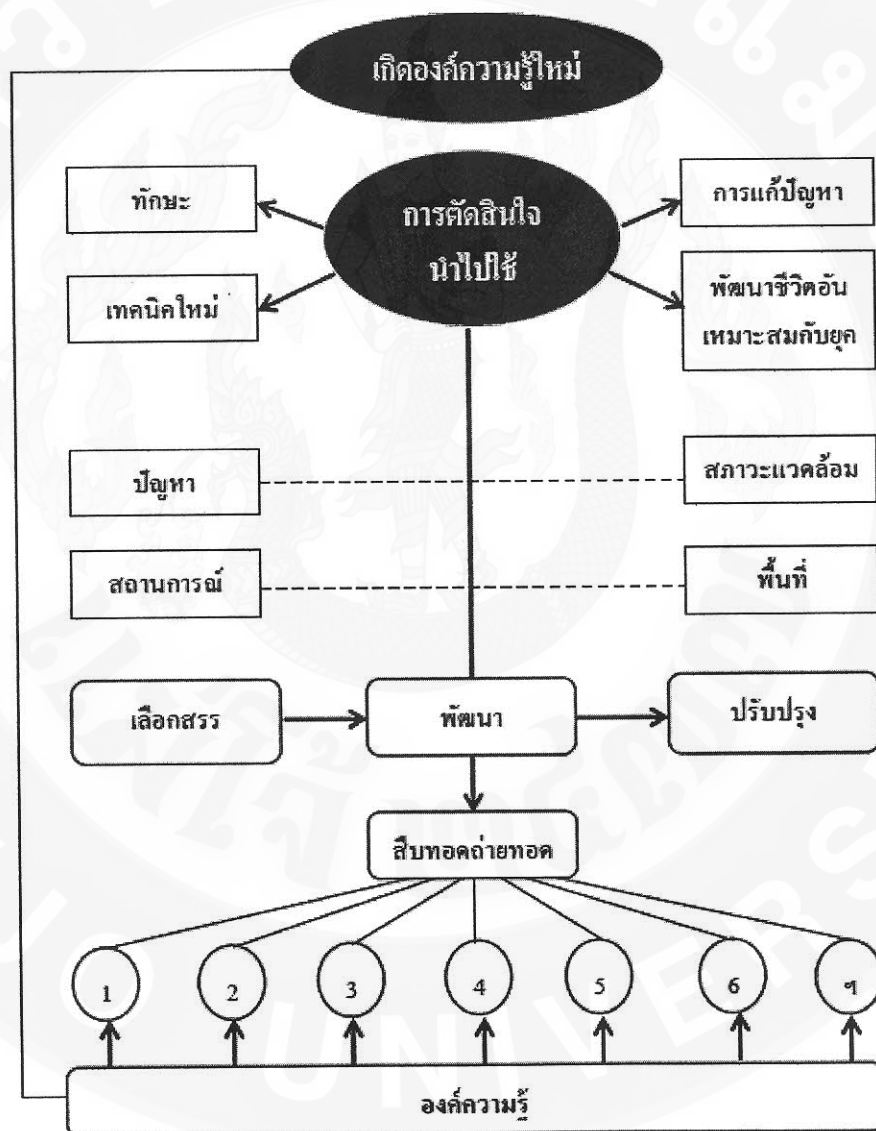
1. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
4. แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน
5. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
6. แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม
7. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นคำที่ใช้ในวงวิชาการมานาน ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ได้ระบุไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นฐานความรู้ ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546: 826 อ้างใน อนงค์ศิริ วิชาลัย, 2554: 44) นอกจากนี้ รุ่ง แก้วแดง (2541: 204) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า หมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย อีกทั้งมีนักวิชาการจำนวนหลายท่านได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นในทำนองเดียวกันว่า หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต วิเคราะห์ จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการแก้ปัญหาและปรับตัวในการดำเนินชีวิต เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะป็นที่รู้จัก เกิดการยอมรับ

ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ (รัช ปุณ โนทก (2531: 40), ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (2538: 2))

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้กล่าวถึงลักษณะการเกิดของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเกิดจากการสืบทอด หรือถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนา ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้น จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด ดังภาพ 1

ภาพ 1 แสดงลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542)

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

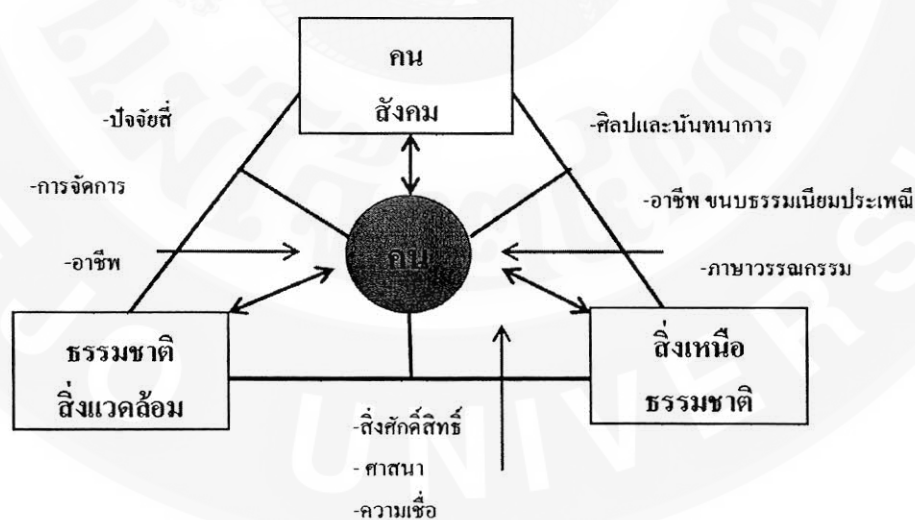
ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งลักษณะได้หลายมิติ หากกล่าวถึงลักษณะทั่วไป แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (อนงค์ศิริ วิชาลัย, 2554: 50-51)

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความคิด ความเชื่อหรือปรัชญาในการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และแนวทางการแก้ไขปัญหาและการดำเนินชีวิต รวมถึงคุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ กิจกรรมหรือการกระทำทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเฉพาะด้าน ได้แก่ การทำมาหากิน การเกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ การบวชต้นไม้ การทำเหมืองฝาย เชื้อนดิน ด้านศิลปะ หัตถกรรม ดนตรี การละเล่น และวรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ อนงค์ศิริ วิชาลัย (2554: 50-51) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในมุมมองของลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับพืช สัตว์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนทำกิจกรรมมีวิถีชีวิตร่วมกัน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถสัมผัสได้หรือไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นได้ด้วยรูปธรรม

ภาพ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต

ที่มา: วีระพงษ์ แสง-ชูโต (2552: 53)

สำหรับกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539: 3-4) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. ประสบการณ์ของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หมายถึงความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านค้นพบ และนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ คติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร การไหว้ครู การบวงสรวง เป็นต้น

2. ความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา หมายถึงสิ่งที่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ หรือความคิดลงไปในวรรณกรรมต่างๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ภาษิต การละเล่นต่างๆ นิทานพื้นบ้าน ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมต่างๆ เป็นต้น

3. การประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพ โดยอาศัยหลักธรรมชาติ ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก แต่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น การปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติ การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. การประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิมกับแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ หมายถึง นำความรู้เดิมของชาวบ้านมาผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น เทคโนโลยีการหล่อโลหะทองเหลือง กานววดข้าว และการก่อสร้าง เป็นต้น

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการกำหนดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามเกณฑ์ และลักษณะความคิดเห็นของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และนักวิชาการต่างๆ อนุศักดิ์ วิชาลัย (2554: 62-75) จึงได้สรุปประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตร ซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือดั้งเดิมของไทย เป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดเรียนรู้สู่ลูกหลานในแต่ละครอบครัว เมื่อมีปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ได้มีการคิดค้นวิธีการใหม่ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือเอาชนะอุปสรรคต่างๆ จึงเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ เช่น การทำนาปรัง การทำเกษตรแบบผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และมีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตร ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจึงเกี่ยวข้องกับการเกษตรและมีการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติรวมอยู่ด้วยเสมอ เช่น งาน

ประเพณีตานก๋วยสลากของคนภาคเหนือ ซึ่งคนภาคกลางเรียกว่าสลากภัต และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่างานประเพณีบุญข้าวสาก นิยมจัดขึ้นในช่วงเดือน 9 ถึงเดือน 10 หลังเสร็จสิ้นฤดูกาลปลูกข้าวดำนา นอกจากนี้ยังมีประเพณีผู้ขวัญควาย ประเพณีแห่นางแมวขอฝน และการพลึงศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ เป็นความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ และคีตศิลป์ เป็นต้น ซึ่งแวงให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ความสามารถและเทคนิคเฉพาะทางที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร เป็นความรู้ความสามารถในการปรุงอาหารและถนอมอาหารของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการปรุงรสเมนูอาหารมีความแตกต่างกันในแต่ละภาค ส่วนการถนอมอาหารแต่เดิมมีหลายวิธี เช่น การผึ่งลม การตากแดด การเชื่อม การกวน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์ตกแต่งอาหารให้ดูงดงามและน่ารับประทาน เช่น การแกะสลักผัก ผลไม้ การจัดขนมและผลไม้ การจัดโต๊ะอาหาร เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม เป็นความรู้ความสามารถ ทักษะประสบการณ์ในการแต่งวรรณกรรมพื้นบ้าน การประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ ได้แก่ ปริศนา เป็นถ้อยคำที่มีลักษณะการอุปมา เนื้อหาของปริศนาแต่ละภาคสะท้อนแง่มุมเกี่ยวกับความคิด วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นคติธรรมสั่งสอน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการรักษาโรค เป็นความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของชาวบ้านด้านการใช้ยาสมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพตำราสมุนไพร หมอนวดโบราณ และหมอดำยา

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมและสิ่งประดิษฐ์ เป็นความรู้ความสามารถในการสร้างหรือประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการทำงานแต่ละอาชีพ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ หลังจากเสร็จการทำนาหรือพอมีเวลว่างจากอาชีพหลักก็จะสร้างงานประดิษฐ์และหัตถกรรมในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือ เครื่องจักสาน เครื่องทอ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องกระดาษ หรือเครื่องหนัง

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวความคิดของการมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมทั้งองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน การมีส่วนร่วมเป็น

ประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน แต่เป็นเป้าหมายและทิศทางที่ควรจะเป็น ในปัจจุบันการมีส่วนร่วมยังอยู่ในวงจำกัดและขาดความสมดุล เช่น ความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์ การร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่กับผู้ควบคุมดูแลทรัพยากรและการประสานงานระหว่างผู้ประกอบการกับส่วนราชการ เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงเป็นลักษณะการมีกิจกรรมรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเป็นการค้าขายในการท่องเที่ยวมากกว่ามีส่วนในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว มีเพียงการบริหารส่วนท้องถิ่นบางแห่งเท่านั้นที่มีโอกาสในการจัดการในบางพื้นที่ที่ประชาชนได้จัดตั้งกลุ่มและดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเอง โดยเสนอการเชื่อมโยงชุมชนพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนและพื้นที่อนุรักษ์ใกล้เคียง เช่น บ้านศรีวง บ้านเกาะยาว บ้านปราสาท บ้านลิ้นถิ่น หมู่บ้านกะเหรี่ยง หมู่บ้านเลียงช้าง และหมู่บ้านในพื้นที่ชายป่าอนุรักษ์อีกหลายแห่ง เป็นต้น (เฉลิมชัย ปัญญาดี, 2549, 12)

การมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการของการพัฒนาที่เสริมสร้างให้สมาชิกของกลุ่ม มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา หาแนวทางแก้ไข วางแผนการดำเนินงาน ตลอดจนร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่สมาชิกในชุมชนมีการกระทำซึ่งแสดงออกมาในลักษณะของการดำเนินการร่วมกันและมีความต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนตัดสินใจในกิจกรรมการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการ หรืออาจเป็นการดำเนินการร่วมกันในการเพิ่มอำนาจการต่อรองทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และการปรับปรุงสภาพทางสังคมของกลุ่มในการเพิ่มอำนาจการต่อรองทางการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อปรับปรุงสภาพทางชุมชนในสังคมต่อไป (นำชัย ทนุผล, 2529: 117; Steinhagen, 1971: 74 อ้างใน ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 3) ในทำนองเดียวกับ ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531: 24-30) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการ การดำเนินงาน รวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นๆจะต้องร่วมมือกันวางแผนไปจนถึงลงมือปฏิบัติงานเพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของสมาชิกชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีความหมายครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นของการวางแผนไปจนถึงลงมือปฏิบัติตามแผนและประเมินผล

ในขณะเดียวกัน นรินทรชัย พัฒนพงศา (2533: 20) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ คือ การให้ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการ

ตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของกลุ่มตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากกลุ่ม

2. การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่ความพยายามและความเป็นตัวเอง เข้าดำเนินการควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ

ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการให้ความหมายของบัวร์ส ประไซโย และคณะ (2538 อ้างใน ระวี อินจินดา, 2542: 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่สมาชิกของกลุ่ม มีความสนใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน การเริ่มต้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากความต้องการภายนอก โดยที่ประชาชนมีศักยภาพพอที่จะเข้าร่วมในการดำเนินงาน มีความพร้อมที่จะเข้าร่วม มีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมและอำนาจในการตัดสินใจ ภายนอกเป็นเพียงผู้คอยสนับสนุนและช่วยเหลือเท่านั้น

ในขณะที่นักวิชาการคนอื่นๆก็ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป โดยทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 183-188) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ส่วนยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมแตกต่างไปว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันมีผลกระทบถึงตัวเอง

สำหรับเจเลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 113-114) เสนอว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆมีกิจกรรมและวิถีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารพัฒนามักจะไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆ เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่ยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้นหลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และโครงการร่วมกัน และปฏิบัติงานตามโครงการของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งยังมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารของหมู่บ้านหรือเป็นไปได้โดยตรง คือ ได้เข้ามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

รูปแบบ และ ประเภทของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงรูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมไว้มากมายหลายลักษณะซึ่ง ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 188) ได้อธิบายถึงรูปแบบการมีส่วนร่วม โดยจำแนกออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (inclusive organization) เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่างๆ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (non-representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ตลอดเวลา

การมีส่วนร่วมยังเป็นวิธีการที่ทรงประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์ และอุทิศตนมากยิ่งขึ้น เพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการทำงาน หรือกิจกรรมของกลุ่มให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

นำชัย ทนุผล (2529: 126-127) ได้เสนอรูปแบบที่แตกต่างไป ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 ประชาชนส่วนน้อยหรือไม่มีเลยในขบวนการตัดสินใจรูปแบบนี้ ผู้ตัดสินใจในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเป็นกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษาซึ่งถูกแต่งตั้งโดยผู้มีอำนาจนอกชุมชน

รูปแบบที่ 2 ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แม้ว่าจะมีการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปของผลตอบแทน รูปแบบนี้ผู้ตัดสินใจในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเป็นบุคคลชั้นสูงและผู้นำท้องถิ่นที่ถูกแต่งตั้งโดยรัฐบาล

รูปแบบที่ 3 ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่พวกเขาจะเข้ามามีส่วนร่วมแบบฉาบฉวยเท่านั้น รูปแบบนี้ผู้ตัดสินใจในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเป็นผู้วางแผนจากภายนอกและประชาชนส่วนน้อยโดยเป็นการปรึกษากับกลุ่มชาวบ้าน

รูปแบบที่ 4 ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมเพราะพวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตามผู้วางแผนมีอำนาจในการควบคุมและการตัดสินใจมากกว่า

รูปแบบที่ 5 ประชาชนในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะพวกเขามีตัวแทนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจ ประชาชนมีสิทธิ์มีเสียงในการวางแผนโครงการแต่การ

ตัดสินใจในกิจกรรมมักขึ้นอยู่กับคณะกรรมการผู้บริหารระดับสูง

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

Cohen and Upphoff, 1977 (ระวี อินจินดา, 2542: 18-19) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) จะประกอบด้วย 3 ขั้นคือ ขั้นเริ่มตัดสินใจ ขั้นดำเนินการตัดสินใจ และขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ

1) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานงานขอความร่วมมือ

2) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefit) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล ผลประโยชน์ทางด้านสังคม และผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินหรือทางด้านวัตถุ

3) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการปฏิบัติการและการตัดสินใจ

ส่วนองค์การอนามัยโลก (รามศรี พรหมชาติ, 2545: 10) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การวางแผน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญตั้งเป้าหมายกำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจด้วย

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและการบริหาร

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่ากันซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

ในขณะเดียวกัน นัชชัย ทนุผล (2529: 118) ได้อธิบายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆที่ครบกระบวนการดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการของเขาแล้วโครงการต่างๆที่วางออกมาก็จะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมามีได้สนองตอบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนมองไม่เห็นความสำคัญของ

กิจกรรม และการดำเนินกิจกรรมก็จะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ดังนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้ก็สามารถดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายได้โดยง่าย เพราะประชาชนจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเองได้

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อสมาชิกชุมชนได้มีส่วนเข้ามามีบทบาทในการระบุปัญหาแล้ว ขั้นต่อไปคือ การร่วมกันวางโครงการดำเนินกิจกรรมเพื่อสนองตอบความต้องการหรือแก้ไขปัญหของพวกเขาเอง ด้วยตัวของเขาเอง แต่อย่างไรก็ตาม นักพัฒนาหรือผู้มีความรู้ในการวางแผนควรมีส่วนเข้าไปร่วมในการวางแผนด้วย เพื่อคอยแนะนำประชาชนในการวางแผน กำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา แต่มิใช่ว่านักพัฒนาเหล่านั้นจะเป็นผู้วางแผนกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาละเลยเอง เพราะผลเสียที่จะติดตามมาคือ ประชาชนจะไม่สามารถช่วยตนเองได้ในโอกาสต่อไป การที่สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและแนวทางดำเนินกิจกรรมนั้นจะมีผลทำให้พวกเขาเหล่านั้นมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ในกิจกรรมนั้น และจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนปฏิบัติงาน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เมื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมแล้ว ผลที่ตามมาคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้ นอกจากนั้นแล้วนักพัฒนาควรกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนมีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชนแทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนี้จะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นนี้จะทำให้ประชาชนได้มีการประเมินว่าผลงานที่ตัวเองได้ดำเนินไปนั้นได้รับผลดีหรือได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงใด และอุปสรรคต่างๆที่ได้รับจากการดำเนินงานนั้นมีอะไรบ้าง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้จะทำให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงว่ากิจกรรมที่พวกเขาทำไปนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งพวกเขาจะนำไปใช้วางแผนแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อไปได้

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนา และการมีส่วนร่วมยังเป็นแนวคิดพื้นฐานของแนวทางในการลดผลกระทบในทางลบของการท่องเที่ยวที่สำคัญหลาย แนวคิดการมีส่วนร่วมมีปรัชญาอยู่บนฐานคิดที่ว่าชุมชนเป็นผู้ที่ทราบถึงความสามารถและศักยภาพของชุมชนเอง หากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาใดๆย่อมทำให้การพัฒนานั้นๆประสบผลสำเร็จเพราะเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนความเป็นตัวของตัวของชุมชนและจะทำให้เกิดความ

ยั่งยืนในที่สุด นอกจากนั้นแล้วการมีส่วนร่วมยังเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยสมาชิกในชุมชนจะเข้าร่วมก็ต่อเมื่อสมาชิกในชุมชนได้พิจารณาแล้วว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นให้ผลดีกับสมาชิกชุมชนมากกว่าผลเสีย ดังนั้นในการวิจัยในครั้งนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวคิดหลักที่ใช้ในการพัฒนา

แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

บุญเลิศ กลิ่นรัตน์ (2542: 149) ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึงการดำเนินการเพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวบุคลากรทุกระดับ ตามกรอบที่กำหนดอย่างมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ส่งผลให้ตัวบุคลากรมีศักยภาพเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพและการปฏิบัติงานในองค์กร

ไพโรจน์ อุทิศ (2546) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ได้สร้างไว้อย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้บุคลากรในองค์กรได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน โดยการศึกษาอบรมปฏิบัติทดลองและการพัฒนาเป็นการดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ศักยภาพในการปฏิบัติงาน ตลอดจนปรับปรุงพฤติกรรมให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรซึ่งส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ของตนเองและความเจริญก้าวหน้าขององค์กร

มนตรี เข้มกลีกร (2539: 9) กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การทำคนให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเต็มตามศักยภาพของแต่ละคน

มัลลี เวชชาชีวะ (2524: 1) ได้กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรเป็นรายบุคคลให้เขามีความพร้อมที่จะทำงานในหน้าที่ของเขาให้ได้ผลดีแก่องค์กรมากที่สุด

บรรยงค์ โตจินดา (2543: 187) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง นโยบายการพัฒนาคนระยะยาว เริ่มตั้งแต่เกิด เข้าโรงเรียน ได้รับการฝึกฝนอบรมจนกระทั่งทำงานก็ยังมี การฝึกฝนอบรมอยู่ การพัฒนาคนต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและมีขั้นตอน

นงนุช วงษ์สุวรรณ (2544: 195) ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า หมายถึง กระบวนการดำเนินการที่เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และความสามารถของบุคลากรในองค์กรให้สามารถปฏิบัติงานได้ดีและมีประสิทธิภาพทำให้องค์กรเจริญก้าวหน้า

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2533: 5) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพด้านทักษะการทำงาน โดยเน้นความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

พะยอม วงศ์สารศรี (2540: 165) กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องบุคคล คือ การดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบ ให้มีคุณภาพประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจแก่องค์กร

เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์ (2527: 2) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า การพัฒนาบุคคลเป็นความหมายที่กว้างและครอบคลุม เพราะอาจจะหมายถึงวิธีการและเทคนิคต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลมีความเจริญเติบโตทางสมองและจิตใจ เพื่อให้มีความก้าวหน้าทางด้านหน้าที่การงาน แนวทางต่างๆ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคคลในองค์การจึงมีหลายแนวทางและเรียกชื่อต่างๆ กันออกไป เช่น การฝึกอบรม การพัฒนาการจัดการ การพัฒนาองค์การและ ฯลฯ

จิระ หงส์ดลารมณ (2535: 5 อ้างใน นงนุช วงษ์สุวรรณ, 2544: 195) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพทักษะ การทำงานโดยเน้นความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

Harbison F.H. and Myers, C.A. (อ้างใน เกรียงศักดิ์ เจียวยิ่ง, 2542: 9) ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า หมายถึง กระบวนการการเพิ่มความรู้ ทักษะ และความสามารถของปวงชนในสังคม

Arthur M. Whitehill, Jr. (อ้างใน เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์, 2527: 1) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคคลว่า จำแนกออกเป็นการฝึกอบรม (training) และการศึกษา (education) ซึ่งการฝึกอบรมหมายถึงการฝึกบุคคลให้เหมาะกับงาน ส่วนการศึกษาหมายถึง การให้ความรู้เพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและงานในหน้าที่

William G. Scott and Terrence R. Mitchell (อ้างใน เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์, 2527: 2) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคคลว่า หมายถึง กระบวนการที่จะช่วยเสริมสร้างให้บุคคลแต่ละคนก้าวไปในหน้าที่การงานที่สูงขึ้น ช่วยให้มีความสัมพันธ์กับองค์กรดีขึ้น ตลอดจนช่วยให้ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นอย่างดี

Randy L. Desimone and David M. Harris (1998: 2) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการวางแผนกิจกรรม เพื่อเตรียมบุคลากรให้มีความชำนาญเฉพาะด้านทางอาชีพ เพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในปัจจุบันและอนาคต กิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรเริ่มต้นเมื่อบุคคลเริ่มเข้าทำงาน โดยไม่คำนึงว่าคนคนนั้นจะเป็นผู้บริหารหรือพนักงาน โปรแกรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและเป็นการบูรณาการของยุทธวิธีและแผนการทำงานระยะยาวขององค์กร เพื่อให้แน่ใจในการใช้ทรัพยากรอย่างมี

ประสิทธิภาพ

Nadler and Nadler (1994: 19) ได้กล่าวว่า การพัฒนามนุษย์ คือ การเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการค้นหาความสามารถของบุคลากร การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องขององค์กร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องให้ความสำคัญและจัดสรรเวลา เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นผลประโยชน์ของบุคคลและองค์กร สิ่งสำคัญควรคำนึงถึงในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติงานและความก้าวหน้าของบุคลากร

ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พิชัย ลิขิตพัฒน์ไพบูลย์ (2536: 130-131) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงองค์กร มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตลอดเวลา เพื่อให้มนุษย์มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ การที่มนุษย์จัดทำสิ่งใหม่ๆ จะเป็นบ่อเกิดทำให้เศรษฐกิจและสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ก่อนจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรต้องพิจารณาถึงหลักการบริหารว่ามีจุดใดบ้างที่จะต้องพัฒนา

มนตรี แย้มกสิกร (2539: 9) กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า ทรัพยากรมนุษย์จัดเป็นทรัพยากรพื้นฐานอันสำคัญของชาติเพราะ

1. ทรัพยากรมนุษย์จัดเป็นพลังอำนาจของชาติประการหนึ่งที่จะบ่งบอกถึงศักยภาพของชาติ นอกเหนือจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การทหาร การเมือง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอื่นๆ
2. ทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้นเหตุแห่งการพัฒนาทั้งปวง แม้ว่าประเทศจะมีทรัพยากรมากมายมหาศาลเพียงใด มีเงินทุนมากเพียงใด แต่ถ้าบุคลากรไร้ประสิทธิภาพจะทำให้การใช้ทรัพยากร เงินทุน และอื่นๆอย่างไร้ประสิทธิภาพ ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาอย่างน่าเสียดาย
3. ปัจจัยตัวชี้วัดระดับการพัฒนาประเทศประการหนึ่ง คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันประกอบด้วยปริมาณประชากรที่ไม่รู้หนังสือในชาติ ปริมาณประชากรวัยเรียน (18-24 ปี) ที่มีโอกาสศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ดังเช่น ในปัจจุบันประเทศไทยประชากรในวัย 18-24 ปี ที่มีโอกาสศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในอัตราร้อยละ 14 นอกจากนั้นจำนวนปีเฉลี่ยของประชากรที่มีโอกาสได้รับการศึกษาก็ยังเป็นปัจจัยตัวชี้วัดความพร้อมด้านกำลังคนระหว่างประเทศด้วย

สุวิทย์ มาตะมัน (2544: 24) กล่าวว่า การพัฒนาประชากรหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นเรื่องที่ทุกสังคมให้ความสำคัญ การพัฒนาประเทศจึงต้องพัฒนาประชากรและพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กันไป เพื่อผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปอย่างสอดคล้องเกื้อหนุนกัน ดังจะเห็นได้ว่าประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประชากรมักจะประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม

บรรลุถึงระดับคุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ แม้ว่าจะขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ หรืออาจจะเผชิญกับภัยธรรมชาติอย่างรุนแรง ในขณะที่บางประเทศมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่ละเลยต่อการพัฒนาประชากรทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ และไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะประชากรขาดคุณภาพมีศักยภาพต่ำและไม่เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาประเทศอีกทั้งเป็นปัญหาของสังคม

บุญเลิศ กลิ่นรัตน์ (2542: 152) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับองค์การคือ มนุษย์ การถอยหลัง การหยุดอยู่กับที่ หรือเจริญก้าวหน้า ต่างมีมนุษย์ในองค์การเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนา และการอยู่รอดขององค์การ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2533: 7) กล่าวโดยสรุปว่า สภาวะเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนโครงสร้างเศรษฐกิจและเทคโนโลยีได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์จึงต้องมีการพัฒนาและสร้างคุณภาพเพื่อให้สอดคล้องและดำเนินควบคู่กันตลอดไป ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

เสน่ห์ จุ้ยโต (2546) กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า จากการที่ประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 1 จะเน้นในเรื่องของเศรษฐกิจ, แผนที่ 2 ถึงแผนที่ 7 เน้นเศรษฐกิจและสังคม จนกระทั่งถึงแผนที่ 8 และ จะมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมีความเชื่อในเรื่องการพัฒนาการเมืองเศรษฐกิจ สังคม ควรจะเริ่มที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก่อน ถ้ามนุษย์มีคุณภาพดีแล้วจะทำให้เศรษฐกิจ การเมือง สังคมดีด้วย

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ไพโรจน์ อุติต (2546) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า

1. เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพด้านผลผลิตของพนักงานและเพิ่มผลกำไรให้แก่องค์การ ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างความอยู่รอดทางเศรษฐกิจและผลผลิตขององค์การในทศวรรษนี้เด่นชัดขึ้น ยังผลให้การเพิ่มผลผลิตได้กลายเป็นเป้าหมายเชิงของบริษัแทบทุกบริษัท วิธีการที่ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะช่วยพัฒนาทักษะในด้านการปฏิบัติงาน กระตุ้นให้มีแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงด้านผลผลิตของพนักงานและมีการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ผลกำไรของบริษัทสูงขึ้นไปด้วย

2. เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้วิธีการ ทักษะ และเทคโนโลยีที่ล้าสมัยในการปฏิบัติงานของทุกระดับในองค์การ โปรแกรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะช่วยพัฒนาทักษะในการทำงานตามความถนัดและความสนใจของพนักงานทุกระดับให้ทันสมัยควบคู่ไปกับความก้าวหน้าทาง

เทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป และบรรลุดัชนีประสงค์ขององค์กร

3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของพนักงานให้ก้าวหน้าไปดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นในสายงาน โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้พนักงานที่มีความสามารถได้พัฒนาให้มีความรู้ในงานสูงขึ้นตามขีดศักยภาพสูงสุดที่มีอยู่ ตลอดจนให้มีทัศนคติที่เอื้ออำนวยต่อการไปปฏิบัติงานในตำแหน่งที่สูงขึ้นกว่าเดิม

บุญเลิศ กลิ่นรัตน์ (2542: 151-152) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ

1. พัฒนาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบ (Technical Know – How) การพัฒนาด้านนี้จะเกิดขึ้นเมื่อภารกิจที่ต้องทำ ความรับผิดชอบ นโยบาย ระเบียบ กฎข้อบังคับ แนวปฏิบัติ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หรือมีการนำเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น จนทำให้นุคลากรก้าวตามไม่ทัน ส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานลดลง จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถให้ทันอยู่เสมอ เพื่อก้าวหน้าหรือก้าวทันองค์กรอื่น

2. พัฒนาทักษะหรือประสบการณ์ (Skill or Experiences) บุคลากรแต่ละคนต้องการทักษะสำหรับการปฏิบัติงานแตกต่างกันไป บุคลากรระดับปฏิบัติต้องการทักษะที่แตกต่างไปจากผู้บริหารระดับต้น ผู้บริหารระดับที่สูงขึ้นไปย่อมต้องการทักษะที่แตกต่างออกไปเช่นกัน หรือแม้แต่นุคลากรระดับเดียวกันยังต้องการทักษะที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดแข็ง จุดอ่อน ความจำเป็นของแต่ละบุคคล และลักษณะงานเปลี่ยนไปจากที่เคยปฏิบัติ การพัฒนาทักษะ และประสบการณ์ ทำได้โดยการให้นุคลากรมีโอกาสได้รับการฝึกปฏิบัติ ทั้งภายในและนอกองค์กร หรือให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นกับบุคลากรองค์กรอื่น ที่ปฏิบัติงานลักษณะใกล้เคียงกัน

3. พัฒนาเจตคติ (Attitudes) เจตคติต่องานและองค์กรของบุคลากร มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน หากมีเจตคติในทางบวกหรือสร้างสรรค์ ผลการปฏิบัติงานย่อมมีคุณภาพสูง แต่ถ้าบุคลากรมีเจตคติไปในทางลบย่อมเกิดผลในทางตรงกันข้ามสร้างความหนักใจให้แก่ผู้บังคับบัญชา และอาจทำให้มีอุบัติเหตุรุนแรงจากการปฏิบัติงานได้ เกิดความสูญเสียทรัพย์สิน อาจจะบาดเจ็บหรือถึงขั้นเสียชีวิต เจตคติเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นปัจจัยขั้นต้นที่กระตุ้นให้คนทำงาน ดังนั้นแม้ว่าบุคลากรจะมีระดับการพัฒนาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบ และมีการพัฒนาทักษะและประสบการณ์ในระดับสูงเพียงใดก็ตาม แต่หากเขามีเจตคติในทางลบเสียแล้ว การปลดปล่อยพลังความรู้ความสามารถและทักษะประสบการณ์ที่มี ย่อมลดต่ำลง ทำให้ได้ผลงานต่ำกว่ามาตรฐาน ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคลากรมีเจตคติในทางบวกแต่ยังขาดความรู้ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ นั่นคือ เขายังมีใจพร้อมจะพัฒนาตนเองและสามารถ

พัฒนาระดับตนเองได้ไม่ยากนัก

ในระดับมหภาค การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหน้าที่ของรัฐบาลโดยตรงมีหน่วยงานหลักทำหน้าที่คือ กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาทุกระดับตั้งกระจายในทุกภูมิภาค ทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาชาติ และให้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วัตถุประสงค์ที่มีในแผนการศึกษาชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจัดเป็นวัตถุประสงค์ระดับชาติครอบคลุมทุกกิจการ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับจุลภาคจึงต้องสอดคล้องกับระดับมหภาค หน้าที่นี้เป็นของฝ่ายบริหารองค์การ โดยตรงที่ต้องศึกษาแผนระดับมหภาคและดูแลงานของตนให้สอดคล้อง (บุญเลิศ กลิ่นรัตน์, 2542: 152)

โดยสรุปจากที่กล่าวมาแล้ว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนา เนื่องจากไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาใดๆก็ตาม ย่อมต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งสิ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวก็เช่นกัน โดยในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ย่อมต้องอาศัยพลังของ“คน”หรือสมาชิกในชุมชน หากสมาชิกในชุมชนมีภูมิปัญญาที่แข็งแกร่ง แต่หากขาดมิติของวิสัยทัศน์และการบูรณาการองค์ความรู้ทางวิชาการก็อาจทำให้การพัฒนาไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงจำเป็นต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือ“คน” ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดในการพัฒนา เพื่อที่จะเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดศักยภาพในการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาและภูมิปัญญาของชุมชนเข้าด้วยกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน

ความหมาย

วิเชียร แสงโชติ (2540: 118) ได้ให้ความหมายของคำว่า องค์กรที่มีความเข้มแข็ง หมายถึง องค์กรที่มีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ รวมทั้งยังสามารถเผชิญกับสถานะวิกฤตต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทกุล (2540: 3-7 อ้างใน สุวิดา ธรรมณีนวงศ์ และคณะ, 2541: 11-12) ได้รวบรวมความหมายของคำว่า ประชาสังคม สังคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งจากนักคิดทางสังคมหลายท่าน ประเวศ วะสี ได้เน้นความเข้มแข็งของชุมชนหรือสังคมเข้มแข็งว่า หมายถึงประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ มีอุดมคติหรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างด้วยความเอื้ออาทร ความรัก

มิตรภาพ โดยประชาสังคมที่เข้มแข็งต้องมีรากฐานจากการมีชุมชนที่หลากหลาย

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2535) อ้างใน ญัฐชัย ชีวะศิริ (2544: 13) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า เป็นขีดความสามารถในการที่จะตอบสนองต่อความต้องการ และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของคนในชุมชน ในการที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินงานกับคนในชุมชน ขณะเดียวกันก็จะมี การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชนทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบสุขในการอยู่ ร่วมกันของคนในชุมชน

สุรวุฒิ ปัดไธสงค์ (2542 อ้างใน ญัฐชัย ชีวะศิริ, 2544: 13-14) ให้ความหมายของ ความเข้มแข็งของชุมชนเชิงอุดมการณ์ไว้ดังนี้

1. สามารถพึ่งตนเองได้ คือ สามารถที่จะทำอะไรได้ด้วยตัวเอง และนอกเหนือจาก นั้นยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เป็นชุมชนที่สามารถ ปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง
2. เป็นชุมชนที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ และปรับตัวจนสามารถ แก้ไขปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง
3. ชุมชนที่เข้มแข็งนั้นต้องสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นลักษณะชุมชนที่สามารถ ดำเนินหรือจัดการตนเองได้ ไม่ต้องรอหรืออาศัยคนจากภายนอกชุมชน สามารถคิด สามารถ วางแผนหรือกำหนดการดำเนินการหรือจัดการชีวิตของชุมชน โดยคนในชุมชนและเพื่อชุมชนได้ การจัดการตนเองนี้ได้เป็นศักยภาพของชุมชน ไม่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากที่อื่น ไม่ว่าจะจากรัฐ หรือเอกชน
4. เป็นชุมชนที่อยู่ได้แบบพออยู่พอกิน เป็นชุมชนที่มีระบบการผลิตเป็นของ ตนเอง มีเทคโนโลยีเป็นของตนเอง และสามารถใช้อย่างเหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมในการผลิตของชุมชนได้ หากมีผลผลิตเหลือจากการบริโภคจะนำเอาไปขาย ต้อง ไม่เป็นหนี้และไม่มีการฟุ้งเฟ้อ
5. มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน หมายความว่า มีวัฒนธรรมเป็นทุนของ ชีวิตในชุมชน ที่มีการผลิตขึ้นมาเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับการอยู่รอดและดำรงอยู่ของชุมชนอย่าง มีคุณธรรม ซึ่งจะมีสถาบันทางสังคมเป็นผู้ผลิตซ้ำหรือดำเนินการตามหน้าที่คือ วัด โรงเรียน และ ครอบครัวเครือญาติในชุมชน
6. มีอำนาจที่จะปะทะกับคนอื่น หรือคนภายนอกชุมชน ไม่มีการเสียเปรียบ นั่น คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับชุมชนอื่นหรือกับรัฐนั้นๆ นอกจากนั้นชุมชนยังต้องมีอำนาจในการ ต่อรองต่อต้านหรือคัดค้านอิทธิพลอำนาจนอกชุมชน เพื่อที่จะสามารถรักษาผลประโยชน์หรือ วัตถุประสงค์ร่วมกันของชุมชนไว้

7. ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนอย่างมีจิตสำนึกร่วมกัน ไม่มีการแปลกแยก เป็นการมีส่วนร่วมโดยมีพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นรากแก้วที่ยังรากลึก หรือเป็นสายโลหิตที่หล่อเลี้ยงชุมชนที่ยึดโยงให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และการมีส่วนร่วมนอกจากจะอาศัยความสัมพันธ์ในแนวราบแล้ว ยังต้องอาศัยผู้นำที่เข้มแข็ง มีศีลธรรม และมีความสามารถพิเศษ มิฉะนั้นแล้วคนในชุมชนจะรู้สึกโดดเดี่ยว

8. มีทรัพยากรธรรมชาติและคน (ที่มีคุณภาพ) สามารถจัดการกับทรัพยากรได้ นอกจากนั้นยังต้องมีกระบวนการจัดการอย่างมีทักษะ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอด สะสมกันมาเป็นระยะเวลายาวนานในเชิงภูมิปัญญา

รูปแบบความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

เจเลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 76) ได้กล่าวถึง ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง คือ

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกชุมชนมีจิตสำนึกการพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รักและห่วงใยซึ่งกันและกัน อีกทั้งพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน
3. สมาชิกชุมชนเลือกกำหนดผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนชุมชน ที่หลากหลายด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. มีกระบวนการชุมชนที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใสและมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้สำหรับสมาชิกทั้งหมด
5. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผล การแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน
6. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
7. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วย การพัฒนาทุกๆด้านของชุมชนที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคนและหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน
8. การพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดมิใช่การพึ่งพาตลอดไป
9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคี การพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน ชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจและนักวิชาการ ในลักษณะการมีความสัมพันธ์ที่เท่า

เทียบ

กรมพัฒนาชุมชน (2541: 44) ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งว่า

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน และชุมชนที่จะแก้ไข
ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการปัญหาของตนเองและชุมชน
3. มีกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชุมชนซึ่ง
ขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้สมาชิกทั้งหมดเข้ามีส่วนร่วม โปร่งใส
และพร้อมรับการตรวจสอบ
4. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนด
วิสัยทัศน์ ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน
ผ่านกระบวนการของชุมชน
5. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการชุมชน
6. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกด้านของชุมชนที่มุ่งการ
พึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคนและหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน
7. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งพา เพื่อให้ชุมชนสามารถ
พึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่อุปการะพึ่งพาตลอดไป
8. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคการพัฒนา อาจจะเป็นหมู่บ้าน ชุมชนอื่น
ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่นๆ ในลักษณะของการมี
ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2540: 53-59 อ้างในสุวิดา ธรรมนิวงศ์, 2541: 12) ได้เสนอ
คุณลักษณะ/เกณฑ์บางประการเกี่ยวกับสภาพความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่จะต้องประกอบด้วย

1. ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นและมีวิธีการสืบทอดสมาชิกใหม่
2. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม กล่าวคือ กิจกรรมใหม่ๆที่เกิดขึ้นจะต้อง
สอดคล้องหรือขยายฐานกิจกรรมที่มีอยู่เดิมรวมทั้งการประเมินกิจกรรมในช่วงเวลาที่วิกฤติ
3. ปริมาณและคุณภาพของทุนเพิ่มขึ้นและมีความยั่งยืนหรือไม่
4. ทุนเพื่อน/เครือข่ายคือความกว้างของเครือข่ายและคุณภาพคือความ
หลากหลายของเพื่อนองค์กรรวมทั้งขีดความสามารถในการจัดการกับเครือข่าย เช่นการระดมสรรพ
กำลัง หรือการต่อรอง
5. สถานภาพขององค์กรชุมชนพิจารณาจากการยอมรับของกลุ่มภายนอกที่
เกี่ยวข้อง

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรีงามวิทยาพงศ์ (2540: 8-10 อ้างในสุวิดา ธรรมณีนวงศ์, 2541: 12) ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นที่คาดหวังและต้องการมีลักษณะดังนี้

1. มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่น คือสมาชิกของชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยมความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันและรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

2. มีสภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ โดยมีทุน แรงงาน ทรัพยากรเพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอกก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ

3. ชุมชนสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

4. สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541: 14-17) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง 4 ประการคือ

1. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ทุกคนในชุมชนร่วมเรียนรู้ ชุมชนนั้นจะมีความตื่นตัวตลอดเวลาเฝ้าต่อการรับรู้ความเป็นไปของโลก รู้ทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ

2. เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (community management) ซึ่งประกอบไปด้วย กิจกรรมสำคัญ 4 ประการคือ มีการการวางแผน การจัดกระบวนการองค์การของตนเองและการลงมือดำเนินการตามแผน

3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน อาจแสดงถึงความรักดีต่อชุมชน ความรู้สึกห่วงหาเหว ความผูกพัน เสียสละเพื่อชุมชนที่มียึดเหนี่ยวร่วมกัน

4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (peaceful) เป็นลักษณะของความสมดุลในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ สมาชิกชุมชนสมัครสมานสามัคคีกัน คนมีคุณภาพและคุณธรรมสงบสุขจิตใจเยือกเย็น

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539: 116) กล่าวว่า ชุมชนจะเข้มแข็งหรือไม่เพียงใดในช่วงเวลาหนึ่งๆ ขึ้นกับว่าเหตุแห่งปัจจัยของความเข้มแข็งอันได้แก่ภูมิปัญญาและธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการของชุมชนนั้นมีพลังเพียงใด ชุมชนที่เราเห็นว่าประสบผลสำเร็จในวันนี้อาจไม่สามารถดำรงภาพความสำเร็จเอาไว้ได้เมื่อเวลาผ่านไป ดังนั้นสิ่งที่น่าสนใจในชุมชนเหล่านี้จึงไม่ได้อยู่ที่ผลความสำเร็จ แต่อยู่ที่กระบวนการในการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ หรือแม้แต่ภัยคุกคามต่างๆ ที่เข้ามาทำลายความเป็นกลุ่มหรือพลังชุมชน การวัด

ความเข้มแข็งของชุมชนจึงควรพิจารณา กระบวนการในการที่ชุมชนดำรงรักษาความเป็นกลุ่มและพลังในการแก้ปัญหาเอาไว้ด้วย

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2544: 25) ยังได้กล่าวถึงตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง คือ

1. คน
2. ทรัพยากรและใช้ทรัพยากร
3. การจัดการทรัพยากร
4. รวมกลุ่มสร้างพลัง หรือองค์กรประชาชนให้เป็นองค์กรรวมพลังกัน เพื่อคิด

และทำเพื่อส่วนรวมเป็นหลัก

อนุชาติ พวงสำลี (2541: 6 อ้างใน สุวิดา ธรรมนิวงศ์, 2541: 12) ได้สร้างตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนและเป็นตัวชี้วัดในเชิงปริมาณ ซึ่งประกอบด้วยพลังสร้างสรรค์ภายในชุมชน 6 ประการ คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทรและพลังการเรียนรู้ ตัวชี้วัดที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบดังกล่าวมี 7 ประการดังนี้

1. จำนวนผู้นำตามธรรมชาติต่อประชากร
2. จำนวนสมาชิกของกลุ่มต่อประชากร
3. อัตราการเพิ่มของจำนวนเงินออมของชุมชน
4. จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ
5. อัตราเพิ่มขึ้นของเงินสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน
6. อัตราการเพิ่มของรายได้ของธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ
7. จำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอกชุมชน

เดวิท แมทิวส์ (2540: 5-13 อ้างใน สุวิดา ธรรมนิวงศ์, 2541: 12) ได้กล่าวถึงเกณฑ์วัดความเข้มแข็งของประชาสังคม 6 ประการคือ

1. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร กล่าวคือต้องการสถานที่ที่ผู้คนสามารถพูดคุยถึงปัญหาร่วมกัน
2. กระบวนการของชุมชนในการตรวจสอบว่าคนในชุมชนมีพฤติกรรมการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะอย่างไร
3. ภาวะการนำและผู้นำชุมชน ตรวจสอบภาวะการนำและผู้นำของชุมชน วิธีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น
4. กรอบแนวคิดในการแก้ปัญหาที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคสาธารณะและการทำงานเพื่อส่วนรวม
5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นเห็นความสัมพันธ์ในรูปองค์กร

หรือเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบ

6. สำนักความเป็นชุมชนและชนบทแห่งการแบ่งปัน

สุวิดา ธรรมนิเวศ (2541: 14) ได้กล่าวถึงลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน โดยพิจารณาทั้งในเชิงโครงสร้างและกระบวนการ กล่าวคือในเชิงโครงสร้างจะพิจารณาความสัมพันธ์ในรูปองค์กรหรือเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ และในเชิงกระบวนการ คือพิจารณาการดำรงรักษาความเป็นกลุ่มและพลังในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีลักษณะสำคัญคือ

1. สภาพความเป็นปึกแผ่นซึ่งพิจารณาทั้งจากรูปธรรมและนามธรรม ในทางรูปธรรมคือมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความร่วมมือในกิจกรรมกลุ่มต่างๆ อย่างหลากหลายทั้งความหลากหลายของสมาชิกของพื้นที่และความหลากหลายของกิจกรรมกลุ่ม ในทางนามธรรมคือสมาชิกกลุ่มมีค่านิยม ความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน โดยเฉพาะสำนึกของการทำงานเพื่อส่วนรวม

2. มีการติดต่อสื่อสารรวมถึงแหล่งพบปะในการพูดคุยอย่างสม่ำเสมอ

3. มีผู้นำที่สามารถดึงการมีส่วนร่วมของผู้คน เพื่อรับรู้ปัญหาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นผู้นำทางธรรมชาติมิใช่ผู้นำเชิงอำนาจและมีวิธีการสืบทอดขยายสมาชิก

4. สภาพที่สามารถพึ่งตนเองได้ กล่าวคือมีทรัพยากรต่างๆ เช่น ทุน แรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงภูมิปัญญาในการจัดการเพื่อการยังชีพพื้นฐานและแม้จะมีการพึ่งพาภายนอกก็อยู่ในลักษณะที่กลุ่มสามารถจัดการได้

5. สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ มีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องและถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ไปสู่สมาชิกตลอดเวลา มีเนื้อหาการเรียนรู้ที่เป็นไปเพื่อตอบสนองของชุมชน มีความสามารถในการประสานกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลายและมีขีดความสามารถในการจัดการกับเครือข่าย เช่น การต่อรอง การระดมสรรพกำลัง ซึ่งการประสานเครือข่ายกิจกรรมเหล่านี้จะเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกและการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องโดยโครงสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกจะเป็นแนวราบ

6. การยอมรับสถานภาพของชุมชนในสายตาของคนภายนอกชุมชน ทั้งนี้ในลักษณะที่กล่าวข้างต้นอาจพิจารณาได้จากตัวชี้วัดต่างๆ

แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็ง

กรมการพัฒนาชุมชน (2541: 44) กล่าวถึง กระบวนการเพิ่มศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนประกอบไปด้วย

1. การทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งมีเครือข่ายเชื่อมโยงกัน เพื่อเกื้อกูล ส่งเสริม ประชาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชน

2. การดำรงรักษาแบบแผน ความคิด คุณค่า จิตสำนึกที่ดั้งเดิมของชุมชน

3. การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กร หน่วยงานภายนอก

4. องค์กรชุมชนท้องถิ่น อาทิ สมาคม อบต. องค์การบริหารส่วนตำบล เปิดโอกาสให้ ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของตนเอง ชุมชนควรเป็นผู้เลือก หรือ กำหนดผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนชุมชนด้วยตนเอง

5. การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นใน ชุมชน อันเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจ สามารถวางแผนการแก้ปัญหา ผลกระทบจากวิกฤต และ ดำเนินการตามแผนด้วยตนเอง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2544: 24-25) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง 3 ประการ คือ

1. คนในชุมชนต้องมีความรู้ความเข้าใจ และนำเอาไปทำให้เกิดประโยชน์แก่ ตัวเอง แก่ครอบครัว แก่สังคมได้

2. ชุมชนจะเข้มแข็งได้ ต้องมีปัจจัยพื้นฐานที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติของ ชุมชน ต้องมีความเข้มแข็งพร้อมที่จะนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการเชิงอุปโภค บริโภค ของ คนในชุมชน ขณะเดียวกันคนในชุมชนนั้นต้องรู้ เข้าใจและชำนาญที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้สามารถมีอยู่เพิ่มพูน คืนสภาพของทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

3. คนจะต้องวางแผนการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด
กระบวนการที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นประโยชน์ได้และเกิดขึ้นอย่าง ต่อเนื่องและสามารถตอบสนองคนในชุมชน นำมาใช้อย่างเพียงพอ ต่อเนื่องยาวนาน และการ จัดการให้ถูกต้อง หมายความว่า คนทุกคนในชุมชนและคนนอกชุมชนต้องเข้าไปช่วยกันจัดการ พัฒนาให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนอย่างมีประสิทธิภาพจึงจะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็ง

เสรี พงษ์พิศ (ณัฐชัย ชีวะศิริ, 2544: 14-15) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการพัฒนา ของชุมชนชนบทให้เกิดความเข้มแข็งว่า ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดมีพลังในการพัฒนาไปใน ทิศทางต่างๆได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

1. ประชาชน โดยประชาชนจะเป็นศูนย์กลางของงานพัฒนา เช่นเดียวกับนักวิจัย นักวิชาการ มิใช่เป็นเครื่องมือหรือผู้ถูกกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว มิใช่คนนอกที่ยัดเยียดความคิดและ แนวทางในการปฏิบัติเข้าไปให้ประชาชน

2. ศักยภาพ เป็นพลังภายในของประชาชน หากไม่ศรัทธาก็ไม่มีการค้นหาได้ แต่ละข้อสรุปง่ายๆว่า “ประชาชนต้องโง่ จน เจ็บ” ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง คนในชนบทจะยืนหยัดอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และสังคมมานับร้อยๆ ปีได้อย่างไร คนในชนบทเป็นครู หมอ ผู้นำทาง พิธีกรรม นักปกครอง นักวิจัยและอีกหลายอย่าง เพียงแต่แตกต่างกันตามเนื้อหาและรูปแบบ

3. เครือข่าย คือการรวมกลุ่มของบุคคลในชนบท บุคคลระหว่างชุมชน กลุ่มของชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งแบ่งออกตามพื้นที่เขต ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาคและทั้งประเทศ ตามประเด็นของแต่ละกลุ่ม นอกจากนั้นการสร้างเครือข่ายยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การระดมแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานต่างๆ และการรวมพลังเพื่อต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน

4. กระบวนการเรียนรู้ คือกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้เกิดจากท้องถิ่น ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบสำคัญคือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามแบบแผนของผู้รู้ ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่จริง กระบวนการนี้ได้ถูกปรับไปตามสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมและการติดต่อสะดวกยิ่งขึ้น ทำให้การไปมาหาสู่ การดูงาน การร่วมกันทำ การข้ามเขตแดนของชุมชน เป็นไปได้มากขึ้น เนื้อหาและวิธีการหลายอย่างในกระบวนการนี้ก็ปรับตามความต้องการและสภาพการณ์ที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น เพื่อจุดมุ่งหมายของการพึ่งตนเอง และการพึ่งพากันอย่างมีศักดิ์ศรี

5. ตัวแบบ เป็นประสบการณ์ที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรมของบุคคล กลุ่มชน และเครือข่ายได้ผ่านการหล่อหลอมขึ้นมาในระดับหนึ่ง เป็นแรงบันดาลใจให้ใคร่รู้ ได้ยิน ได้พบเห็น และสัมผัสให้เกิดการกระทำในลักษณะเดียวกันหรือคล้ายกัน จากตัวอย่างแบบย่อยของประเด็นย่อยจากบุคคล ชุมชน ซึ่งกลุ่มจะนำไปสู่ตัวแบบการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองในระดับภูมิภาคและประเทศ

6. องค์ความรู้ใหม่ เกิดจากกระบวนการวิภาษวิธีแห่งการปฏิบัติ และการไต่ตรองประสบการณ์อันเป็นตัวแบบต่างๆ ประการหนึ่ง ประกอบกับการวิเคราะห์ภาพรวมในระดับใหญ่หรือมหภาค อีกประการหนึ่งเกิดจากการหล่อหลอมความคิดที่เริ่มจากข้างล่างไปสู่ข้างบน สร้างแนวคิดระดับมหภาคใหม่ อันเริ่มจากจุลภาคกลายเป็นพลังและรากฐานแห่งวิภาษวิธี

เดวิท แมทิวส์ (2540: 15-19) และสุวิดา ธรรมนิวงศ์ (2541: 17-18) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการเพิ่มความเข้มแข็งของประชาสังคมไว้ 4 ประการดังนี้

1. ให้ชุมชนได้กำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วม

2. การสร้างทางเลือกให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ กล่าวคือ ให้ผู้เข้าร่วมสนทนาต่างเข้าร่วมด้วยฐานะที่เท่าเทียม ให้โอกาสและเวลาไตร่ตรองพรรณาสงสัยทุกทรรศนะที่นำเสนอ ไม่ว่าทรรศนะนั้นจะสนับสนุนหรือขัดแย้งกับทรรศนะของตน

3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดจากเป้าหมายร่วมของผู้คน จึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างพลังและความเข้มแข็งให้แก่กันและกันของผู้คน

4. การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมใดที่มีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงแก่ชุมชนของพวกเขา

สุวิดา ธรรมณีนวงศ์ (2541: 18) กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนจะมีแนวทางดังนี้

1. สนับสนุนการปรับบทบาทของฝ่ายต่างๆ ให้เป็นภาคีขององค์กรชุมชน เช่น นักวิชาการใช้ชุมชนเป็นฐานในการวิจัย การสอน บริการวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ เน้นการส่งเสริม สนับสนุนองค์กรธุรกิจ สนับสนุนการตลาดและทักษะการบริหารจัดการที่จำเป็นในท้องถิ่น

2. สนับสนุนการบริหารจัดการในลักษณะเครือข่ายระหว่างสมาชิกในองค์กรชุมชนและเครือข่ายโดยการติดต่อสื่อสารทั้งระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มหรือระหว่างผู้นำกับสมาชิกภายในกลุ่ม การสื่อสารระหว่างกลุ่มที่สนใจเรื่องงานร่วมกันและการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่ม/เครือข่ายที่สนใจงานต่างกัน นอกจากนี้ยังสนับสนุนองค์กรชุมชนให้ยึดโยงสมาชิกในกลุ่มเข้ามามีความรู้สึกร่วม (commitment) ในการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยสนับสนุนให้เกิดเวทีสาธารณะและให้ผู้เข้าร่วมอยู่ในฐานะและโอกาสเท่ากันในการแสดงความคิดเห็น

3. ส่งเสริมและพัฒนาผู้นำองค์กร เพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์แนวคิด เช่น การถ่ายทอดความคิดสู่กรรมการและสมาชิก การประชุม ศึกษาดูงาน จัดฝึกอบรม เป็นต้น

สมพันธ์ เตชะอธิก (2540: 113-117) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นโดยรัฐและเอกชน การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่และแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วซึ่งเกิดขึ้นโดยรัฐจะให้สิทธิอำนาจในการจัดการปัญหาต่างๆ โดยองค์กรชาวบ้าน สำหรับองค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นใหม่จะเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่จะเน้นการพัฒนาผู้นำองค์กร (สุวิดา ธรรมณีนวงศ์, 2541: 17)

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนา การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนก็เช่นกัน ย่อมมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในการดำเนินงานตามโครงการการต่อยอดภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่และพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชน บ้านหม้ออำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ได้มุ่งให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผู้ดำเนินโครงการจึงคาดหวังว่า เมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วชุมชนจะเกิดความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เน้นการพัฒนาประเทศที่ต้องสร้างพื้นฐานความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน โดยเน้นความหมายของการพอมีพอกิน ซึ่งปรากฏอีกครั้งในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของข้อเสนอ “เศรษฐกิจพอเพียง” (sufficiency economy) ที่ชัดเจนในเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสพระราชดำรัสที่พระองค์ทรงพระราชทานอย่างชัดเจนเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต ซึ่งอธิบายว่า “พอเพียง” คือ 1) พอประมาณ 2) ซื่อตรง 3) ไม่โลภมาก และ 4) ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง โดยที่พระองค์ได้ทดลองปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม มาก่อนหน้าที่จะมีพระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2517 แล้ว ภายหลังจากที่พระราชดำรัสได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลในยุคนั้นเท่าที่ควร พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าหารูปธรรมของรูปแบบที่ปฏิบัติได้จริง รูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่ และได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวต่อพสกนิกรของพระองค์เป็นครั้งแรก เมื่อวันอาทิตย์ที่ 4 ธันวาคม 2537 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต หลังจากนั้นได้รับสั่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องกันนี้ต่อเนื่องติดต่อกันทุกปี จนล่าสุดเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ก็ยังทรงมีพระราชกระแสรับสั่งในเรื่องดังกล่าว อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศตามแนวพุทธธรรม (อภิรักษ์ พันธเสน และพระมหาศรีวิวัฒน์ อริยมณี, 2549: 1-2)

ความหมายแห่งเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในกาดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท (เสน่ห์ จามริก และพระมหาศรีวิวัฒน์ อริยเมธี, 2549: 5-6)

ในส่วนของระบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่ (พระมหาศรีวิวัฒน์ อริยเมธี, 2549: 7-8)

ประเด็นที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลหรือผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้าน หรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว ชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถขยายตัวไปพร้อมกับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ 50 กว่าปีที่แล้ว และทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะ

ด้านการเกษตร เรานั่นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไปขาย และนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง โครงการแรกของพระองค์ได้ทรงกำชับหน่วยราชการมิให้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่าหากนำเข้าไปเรื่อนักชาวบ้านจะละทิ้งจอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2535 ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร

แรงดลพระราชหฤทัยในเรื่องทฤษฎีใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกุดดอแก่น อำเภอกุดสิมคุ้มใหญ่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 และทรงพระราชทานพระดำรัสแก่บรรดาคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2536 (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และพระมหาสิริวัฒน์ อริยมณี, 2549: 8-9)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาเข้าถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวหน้าต่อยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกใน

คุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” (สมพร เทพสิทธา, 2549: 7-8)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จึงประกอบหลักการหลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ อาทิ

(1) เป็นปรัชญาแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

(2) เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

(3) จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า โลกยุคโลกาภิวัตน์เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

(4) ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

(5) จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

(6) จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยอดทนความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ (สมพร เทพสิทธา, 2549: 8)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีมิติ 4 ด้าน

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจนายทุนหรือเศรษฐกิจธุรกิจ เพราะครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านจิตใจ มิติด้านสังคม มิติด้านวัฒนธรรม

1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจนการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ช่วยให้

เกษตรกรรมจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

2. **มิติด้านจิตใจ** เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงโดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌมาปฏิปทา

3. **มิติด้านสังคม** เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบ ประชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกันเพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกัน

4. **มิติด้านวัฒนธรรม** หมายถึงวิถีชีวิต (way of life) ของประชาชน เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัดค้อม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดเป็นหนี้สิน เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ (สมพร เทพสิทธา, 2549: 27-28)

โดยสรุปแล้วแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียงและไม่พึ่งพาทรัพยากรจากภายนอก ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่พึ่งตนเอง บนความเป็นตัวของตัวเอง และใช้ทรัพยากรที่ตนเองมีให้เกิดความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินงานตามโครงการวิจัยการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่และพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชน บ้านหม้ออำเภอสนทราญ จังหวัดเชียงใหม่ ได้บูรณาการระหว่างการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน บนฐานคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี่จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม

สินธุ์ สโรบล และอุดร วงษ์ทับทิม (2546: 254-255) กล่าวถึงแนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมว่าในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนท้องถิ่นและประชาคมควรมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ดำเนินการโดยมีทิศทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวดังนี้

1. ให้การสนับสนุนสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาผู้มีส่วน

เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นให้มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2. จัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และท้องถิ่นในระดับชุมชนให้เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมสนับสนุนและดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น

3. สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในท้องถิ่นประกอบอาชีพที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอเพียงและพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

4. มีการวางแผนการจัดการด้านความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น ประชาชนและภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อคุ้มครอง ดูแลรักษาพื้นที่ที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ

5. มีการจัดทำแผนและผังการใช้ที่ดิน รวมทั้งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบังคับในการจัดระเบียบของธุรกิจ และกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวให้เป็นไปตามแผนและผังที่กำหนด โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทางภาครัฐเอกชนและประชาชนในพื้นที่ร่วมกันจัดทำ

6. ร่วมมือกับชุมชนหรือประชาคมท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน ภาครัฐและสถาบันการศึกษาในลักษณะพหุภาคีดำเนินการวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

7. ร่วมพัฒนาองค์ความรู้และสร้างรูปแบบกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย เพื่อพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

8. นำฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่มาเป็นทุน อันเป็นการพัฒนาจากฐานราก พร้อมทั้งคำนึงถึงศักยภาพในการรองรับของธรรมชาติ

9. ร่วมสร้างโอกาสให้บุคลากรในชุมชนได้พัฒนาศักยภาพ และระดมความคิด เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนรวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

10. สนับสนุนด้านเทคนิค วิชาการแก่ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวและการทำวิจัยโดยชุมชน

11. สนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่ใช้ในการดำเนินงาน โดยจะเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรได้พัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชนให้สามารถก้าวไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีความยั่งยืน โดยการจัดการจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดของสิทธิชุมชน แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมมีฐานคิดที่ว่าชุมชนย่อมทราบถึงปัญหาและความ

ต้องการของชุมชนเอง ดังนั้นชุมชนย่อมตอบปัญหาและความต้องการของชุมชนได้ดีที่สุด

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism)

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2552: ระบบออนไลน์) ได้กล่าวถึงรายละเอียดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540: ระบบออนไลน์)

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

1. ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2. ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ด้านองค์กรชุมชน

1. ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

2. มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆหลากหลาย

3. ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ด้านการจัดการ

1. มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

2. มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

3. มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

4. มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ด้านการเรียนรู้

5. ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

6. มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
7. สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ด้านการเรียนรู้

1. ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
2. มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
3. สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

CBT กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวกับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชน ในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชน และการสัมพันธ์กับภายนอกควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

การท่องเที่ยว: เครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

CBT เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกันในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อน ความสนุกสนาน และความบันเทิง หากได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมี

หลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เกิดจากการตอบคำถามว่าชุมชนจะได้ประโยชน์อย่างไรจากการท่องเที่ยว แต่เป็นการสร้างโจทย์ใหม่ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน

จากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก Earth Summit ในปี 2535 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยได้มีการนำการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยการท่องเที่ยวเป็นแรงขับให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

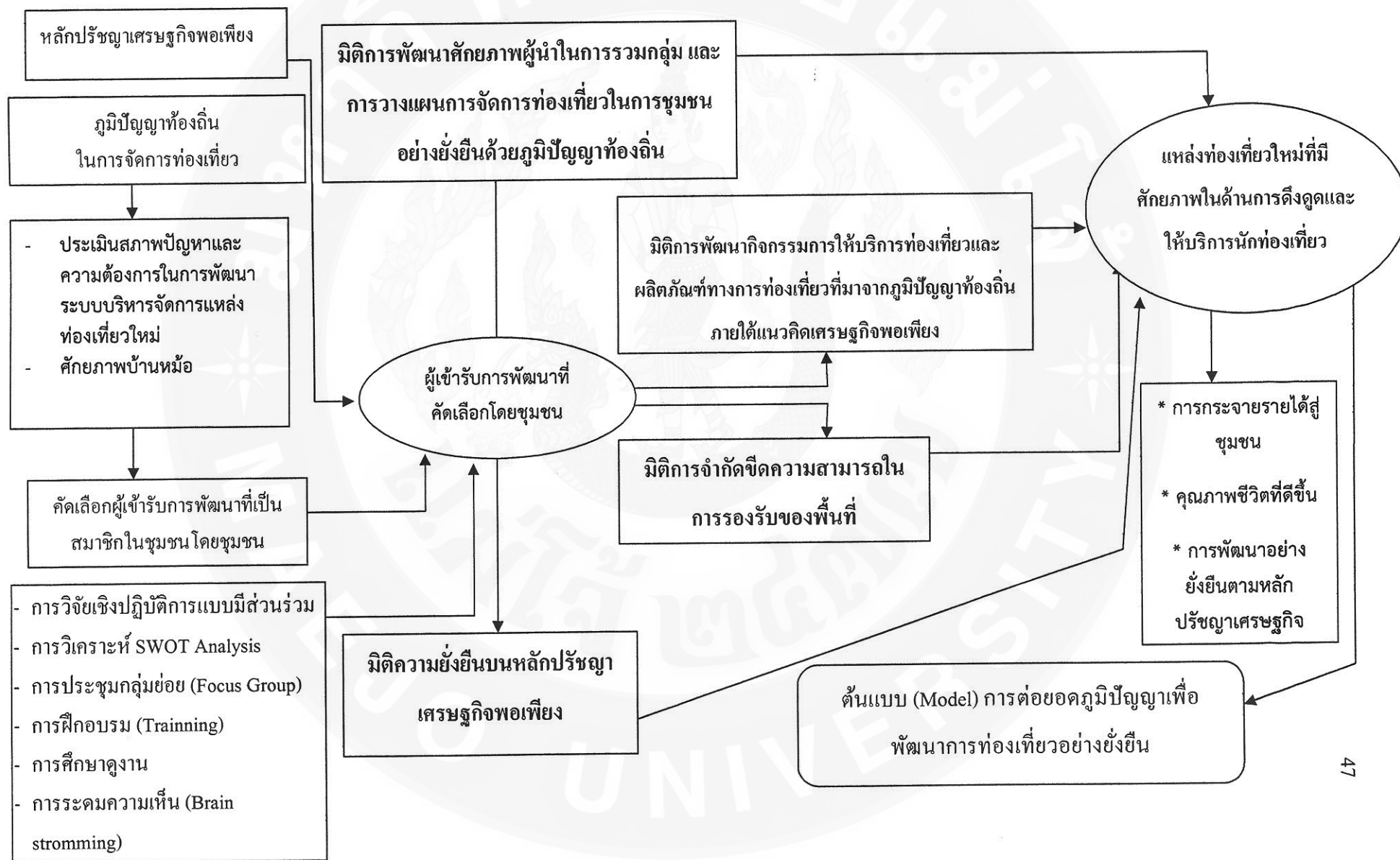
กรอบแนวคิดในการวิจัย

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นนโยบายที่รัฐให้ความสำคัญในทุกยุคทุกสมัยเพราะความเชื่อพื้นฐานว่า การท่องเที่ยวสามารถแก้ไขปัญหาความยากจน (Pro Poor) และเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แต่ในขณะเดียวกันการพิจารณาผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มักได้รับการท้วงติงว่าเป็นการพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยภาพรวม ไม่ได้พิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความไม่เสมอภาคของประชาชนในท้องถิ่นในการได้รับประโยชน์ในด้านรายได้ การมีงานทำที่เกิดจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ไม่ได้ตกแก่ระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นหรือแหล่งท่องเที่ยวในปริมาณและอัตราที่สูงมากเท่าที่ควร รวมทั้งภาพสะท้อนเกี่ยวกับการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในท้องถิ่นอันเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็มีลักษณะกระจายที่ไม่น่าพอใจ เพราะงานที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ประชาชนในท้องถิ่นส่วนหนึ่งไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อย (เทพ พงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาคู, 2542: 18) ในเดียวกันที่ท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวกลายเป็นเพียงผู้ถูกท่องเที่ยว ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่ได้ตกอยู่กับคนในท้องถิ่นเท่าที่ควร ในขณะที่บางชุมชนที่มีการท่องเที่ยวก็มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ต่อเนื่อง ที่พักแบบโฮมสเตย์ที่เป็นของชุมชนมีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว และส่งผลการท่องเที่ยวของชุมชนก็ไม่เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเกิดความยั่งยืนได้ คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนและผู้นำที่มีศักยภาพ ดังนั้นในการดำเนินโครงการวิจัย จึงได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการดำเนินการร่วมกับการสร้างความรู้ความเข้าใจ และการให้ความร่วมมือทางวิชาการแก่ชุมชน โดยทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยจะต้องมีสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุก

ขั้นตอน โดยทั้งนี้การตัดสินใจ จะต้องมาจากชุมชนเอง ในด้านผู้นำจะต้องได้รับการเลือกมาจากสมาชิกชุมชนท้องถิ่น โดยในกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนนั้น ผู้วิจัยจะทำการอบรมเชิงปฏิบัติการและศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมอบรม ได้ถอดบทเรียน และสังเคราะห์องค์ความรู้การศึกษาดูงาน เพื่อนำมาปรับใช้ และวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตน นอกจากนั้นแล้วในการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนเข้ากับองค์ความรู้ทางวิชาการทั้งด้านการท่องเที่ยว กฎระเบียบ จากคณะวิจัยเข้าด้วยกัน โดยทุกกระบวนการจะต้องให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลัก

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงมีสมมุติฐานว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่อย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้น ปัจจัยที่สำคัญคือภูมิปัญญาและผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพ คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอน ทุกๆ กิจกรรมต้องมาจากความต้องการเห็นพ้องต้องกันของชุมชน และในการดำเนินงาน ต้องมีการจัดทำแผนในการพัฒนาหรือบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว และชุมชนต้องใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการพัฒนาเป็นสินค้าและบริการ การดำเนินโครงการเป็นการดำเนินโครงการอย่างครบวงจรสามารถจะพัฒนาให้ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์เพื่อค้นหา พัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พัฒนากิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเพื่อสร้างต้นแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้เหมาะสมทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้พิจารณาและตัดสินใจในการเลือกสถานที่ดำเนินการวิจัยในพื้นที่บ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. พื้นที่บ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่มีความพร้อมและมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว
2. พื้นที่บ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่มีเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ และมีเส้นทางที่เชื่อมโยงไปยังอำเภอดอยสะเก็ดและเขื่อนแม่กวงซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงเอื้ออำนวยต่อการเชื่อมโยงไปยังเส้นทางท่องเที่ยวอื่นๆ

ประชากร

พื้นที่ที่ดำเนินการวิจัยอยู่ในพื้นที่บ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่ทั้งหมด ประกอบด้วยประชากรอาศัยอยู่จำนวน 75 ครัวเรือน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยในพื้นที่บ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. ศึกษาบริบทชุมชน สำรวจถึงความต้องการของชุมชน และศักยภาพของผู้นำใน

การจัดการท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น โดยใช้ SWOT Analysis ซึ่งกลยุทธ์ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่นต้องมาจากความต้องการของผู้นำท้องถิ่น

2. การเตรียมชุมชนเพื่อกระจายโอกาสให้กลุ่มต่างๆในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม

2.1 การร่วมกันหาภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ดำเนินการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาดูงานในชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.3 จัดประชุมอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เพื่อระดมสมองของสมาชิกชุมชนในการเตรียมความพร้อมในการจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวภายใต้ฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ โดยอาศัยการระดมความเห็นเพื่อสะท้อนถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนในอดีต สภาพปัจจุบัน และความมุ่งหวังในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนแลกเปลี่ยน ซักถามข้อมูลได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน และรวมภาพความคิดของแต่ละคนเป็นภาพรวมของกลุ่ม

3. การประเมินศักยภาพชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้แบบประมาณค่าแบบให้ค่า 5 ระดับ และมีเกณฑ์ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
4.21-5.00	มีศักยภาพในระดับมากที่สุด
3.41-4.20	มีศักยภาพในระดับมาก
2.61-3.40	มีศักยภาพในระดับปานกลาง
1.81-2.60	มีศักยภาพในระดับน้อย
1.00-1.80	มีศักยภาพในระดับน้อยที่สุด

4. การจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวภายใต้ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน

4.1 การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน

4.2 จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความเห็นในการจัดทำแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการสร้างแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของประชาชนภายในชุมชน

4.2.1 กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision)

- 4.2.2 กำหนดภารกิจหรือพันธกิจ (Mission)
- 4.2.3 กำหนดเป้าประสงค์หรือจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนา (Goal)
- 4.2.4 กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หรือยุทธศาสตร์ (Strategy)
- 4.2.5 กำหนดกลยุทธ์หรือแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 4.3 จัดให้มีการประชุมเพื่อสร้างและร่วมกันกำหนดตำแหน่งกลยุทธ์การท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว
 - 4.3.1 ด้านผลิตภัณฑ์
 - 4.3.2 ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์
 - 4.3.3 ด้านการกำหนดราคา
 - 4.3.4 ด้านช่องทาง
- 4.4 บูรณาการแผนการแผนและตำแหน่งกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 4.5 การทำป้ายบอกทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว
- 4.6 การทำแผนปฏิบัติการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
- 5. การพัฒนาโฮมสเตย์
 - 5.1 จัดตั้งกลุ่มการให้บริการโฮมสเตย์ในชุมชน
 - 5.2 จัดให้มีการประชุมเพื่อกำหนดรูปแบบการให้บริการโฮมสเตย์ของชุมชน
 - 5.3 จัดให้มีการระดมความเห็นในการตั้งกฎระเบียบในการให้บริการโฮมสเตย์ของชุมชน

วัตถุประสงค์	วิธีการศึกษา	บุคคลเป้าหมาย
1 เพื่อค้นหา พัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญา มาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	1. การสำรวจ 2. การทำ SWOT Analysis 3. Focus Group	สมาชิกและผู้นำชุมชนในบ้านหม้อ
	1. การศึกษาบริบทชุมชน สำรวจถึงความต้องการของชุมชน และศักยภาพของผู้นำ ในการจัดการท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปร่วมกัน	สมาชิกและผู้นำชุมชนในบ้านหม้อ

วัตถุประสงค์	วิธีการศึกษา	บุคคลเป้าหมาย
	กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น โดยกลยุทธ์ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่นต้องมาจากความต้องการของผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกในชุมชน 2. การรวมกลุ่มการท่องเที่ยวในบ้านหม้อ 3. การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาดูงานในชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4. กำหนดกฎเกณฑ์ในการให้บริการการท่องเที่ยวในชุมชน	
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง	1. นำข้อมูลที่ได้จาก 1 ไปสังเคราะห์เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแผนการจัดการท่องเที่ยว 2. จัดประชุมอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เพื่อระดมสมองของสมาชิกชุมชนในการเตรียมความพร้อมในการจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวภายใต้ฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ โดยอาศัยการระดมความเห็นเพื่อสะท้อนถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนในอดีต สภาพปัจจุบัน และความมุ่งหวังในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต 3. การจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโย	สมาชิกและผู้นำชุมชนในบ้านหม้อ

วัตถุประสงค์	วิธีการศึกษา	บุคคลเป้าหมาย
	ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน 3.1 จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความเห็นในการจัดทำแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการสร้างแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของประชาชนภายในชุมชน โดยใช้หลักการ SWOT Analysis 3.2 จัดให้มีการประชุมเพื่อสร้างและร่วมกันกำหนดตำแหน่งกลยุทธ์การท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว • ด้านผลิตภัณฑ์ • ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ • ด้านการกำหนดราคา • ด้านช่องทาง	
	1. จัดตั้งกลุ่มการให้บริการโฮมสเตย์ในชุมชน 2. จัดให้มีการประชุมเพื่อกำหนดรูปแบบการให้บริการโฮมสเตย์ของชุมชน 3. จัดให้มีการระดมความเห็นในการตั้งกฎระเบียบในการให้บริการโฮมสเตย์ของชุมชน	สมาชิกและผู้นำชุมชนในบ้านหม้อ
3. เพื่อสร้างต้นแบบการต่อยอด	1. ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจ	สมาชิกและผู้นำ

วัตถุประสงค์	วิธีการศึกษา	บุคคลเป้าหมาย
ภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้เหมาะสม	เข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ 2. สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ 3. สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดขีดความสามารถของพื้นที่ที่จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 4. ร่วมกันจัดระเบียบในการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่	ชุมชนในบ้านหม้อ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและ
ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย
จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดการนำเสนอต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อ
พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 2 กิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจาก
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 3 ต้นแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้เหมาะสม

ตอนที่ 1 ศักยภาพและสร้างโอกาสให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศักยภาพและสร้างโอกาสในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องพบรายงานการพัฒนาหมู่บ้านซึ่งได้ระบุความ
เป็นมาของบ้านหม้อว่า “บ้านหม้อ” เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาแต่โบราณ เป็นหมู่บ้านของคนเมือง
เชียงใหม่โดยแท้ ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดน้อย ที่เป็นวัดร้างที่ตั้งอยู่ทาง
ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (ปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 1 บ้านเมืองขอน) อีกทั้งคันโพธิ์หรือที่
ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “เก้าไม้สะหลี” ที่ขึ้นอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีขนาดลำต้นใหญ่
ถึง 327 เมตร เชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่เก่าแก่อยู่มานานเคียงคู่หมู่บ้าน และชาวบ้านหม้อให้ความนับถือว่า
ศักดิ์สิทธิ์ โดยให้ถือเป็นสัญลักษณ์ประจำหมู่บ้านและตราประจำกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านหม้อ

จากคำเล่าขานเพิ่มเติมสืบต่อกันมาของพ่ออู๋แม่อู๋และปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ พ่อ
อู๋คาอ้าย สีลาเม, พ่ออู๋จันทร์ คงคา, อาจารย์แสวง สุวรรณ, แม่อู๋สา คงคา เป็นต้น ทำให้ทราบ
ถึงที่มาของคาที่ใช้เรียกชื่อหมู่บ้าน และต้นตระกูลเดิมของคนในหมู่บ้านว่า เป็นกลุ่มพ่อค้าบ้านหม้อ
จากหนองหอย (ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ที่ทำการเร่ขายหม้อที่ตน

ป็นมาจนถึงพื้นที่ของหมู่บ้าน และได้แลเห็นความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จึงตั้งรกรากพร้อมสร้างถิ่นฐานขึ้นดังกล่าว จึงเกิดเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “หมู่บ้านหม้อ” ประกอบกับที่พ่ออยู่แม่อยู่ได้พบเห็นดินที่ใช้ปั้นหม้อ แต่ในปัจจุบันกลับหาดินที่ใช้ปั้นหม้อนั้นไม่พบเลย

ในการศึกษาศักยภาพและสร้างโอกาสในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ทำการได้ทำการพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพตามบริบทของพื้นที่ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. ด้านทรัพยากรมนุษย์

ทรัพยากรมนุษย์ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะกำหนดความสำเร็จในการพัฒนาในการวัดศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ทรัพยากรมนุษย์เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่มีความสำคัญในการวัดศักยภาพได้มีการให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ในมิติศักยภาพของผู้นำและสมาชิกชุมชนจากการประเมินศักยภาพของชุมชนพบว่า สมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.03) และผู้นำชุมชนมีศักยภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.00)

2. ด้านการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนจะมีศักยภาพ คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งใน จากการประเมินศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมซึ่งครอบคลุมในด้านการรวมกลุ่ม และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการรวมกลุ่มในระดับมากที่สุดและการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.54 และ 3.66 ตามลำดับ)

3. ด้านเครือข่าย

เครือข่ายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานต่างๆ การมีเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายมีหลายระดับทั้งในระดับหมู่บ้าน ภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการประเมินพบว่า ศักยภาพด้านเครือข่ายของชุมชนอยู่ในระดับมาก ทั้งเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน เครือข่ายภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 4.20, 4.17 และ 3.97 ตามลำดับ)

4. ด้านทรัพยากร

ทรัพยากรถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการจัดการท่องเที่ยว นอกจากทรัพยากรท่องเที่ยวแล้วทรัพยากรที่สนับสนุนการท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งสำคัญ สำหรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนอกเหนือจากทรัพยากรทั้งสองประเภทตามที่กล่าวไว้แล้ว ยังมีภูมิปัญญาที่มีความสำคัญใน

การพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการประเมินพบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านภูมิปัญญาในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.25) รองลงมามีศักยภาพด้านทรัพยากรที่สนับสนุนการท่องเที่ยว และทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.97 และ 3.86 ตามลำดับ) ปรากฏรายละเอียดตามตาราง

ดัชนีชี้วัดศักยภาพของพื้นที่

ตัวชี้วัด	ศักยภาพ										ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
1. ด้านทรัพยากรมนุษย์													
1.1 ผู้นำ	4	11.4	27	77.1	4	11.4	0	0.0	0	0.0	4.00	0.49	มาก
1.2 สมาชิกชุมชน	5	14.3	26	74.3	4	11.4	0	0.0	0	0.0	4.03	0.51	มาก
2. ด้านการมีส่วนร่วม													
2.1 การรวมกลุ่ม	22	62.9	10	28.6	3	8.6	0	0.0	0	0.0	4.54	0.66	มากที่สุด
2.2 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน	2	5.7	19	54.3	14	40.0	0	0.0	0	0.0	3.66	0.59	มาก
3. ด้านเครือข่าย													
3.1 เครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน	15	42.9	12	34.3	8	22.9	0	0.0	0	0.0	4.20	0.80	มาก
3.2 เครือข่ายภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	12	34.3	17	48.6	6	17.1	0	0.0	0	0.0	4.17	0.71	มาก
3.3 เครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	8	22.9	18	51.4	9	25.7	0	0.0	0	0.0	3.97	0.71	มาก

ตัวชี้วัด	ศักยภาพ										ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	แปลผล
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
4. ด้านทรัพยากร													
4.1 ทรัพยากรท่องเที่ยว	5	14.3	20	57.1	10	28.6	0	0.0	0	0.0	3.86	0.65	มาก
4.2 ทรัพยากรที่สนับสนุนการท่องเที่ยว	9	25.7	16	45.7	10	28.6	0	0.0	0	0.0	3.97	0.75	มาก
4.3 ภูมิปัญญา	13	37.1	18	51.4	4	11.4	0	0.0	0	0.0	4.25	0.68	มากที่สุด

นอกจากนั้นยังได้มีการระดมความเห็นของสมาชิกในชุมชน ซึ่งผลการประเมินตนเองพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการให้บริการโฮมสเตย์ ตลอดจนศักยภาพในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน แต่อย่างไรก็ดีในการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นชุมชนต้องได้รับการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

เพื่อให้เกิดความครอบคลุมในด้านศักยภาพและโอกาสด้านการท่องเที่ยว จึงได้มีการศึกษาข้อมูลทุกมิติซึ่งได้พบการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชนในแผนชุมชนบ้านหม้อ หมู่ที่ 12 สมาชิกชุมชน ซึ่งได้กล่าวถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนไว้ดังนี้

จุดอ่อนของหมู่บ้าน

1. ด้านการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้รับการถ่ายทอดเนื่องจากไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นหลัง ผู้ประกอบอาชีพการเกษตรส่วนใหญ่ยังใช้สารเคมีในการผลิตส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตมีราคาสูง ชาวชน/ประชาชนบางครัวเรือนไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน ทำให้การสื่อสารและการรับรู้ข่าวสารเกิดปัญหา
2. ภูมิปัญญาที่เป็นสิ่งดีงามและเป็นผลดีต่อชุมชนเกิดการสูญหายไปมากที่สุดหากไม่มีการอนุรักษ์หรือรักษาไว้
3. ต้นทุนในการผลิตของเกษตรกรจะสูงขึ้นเรื่อยๆ เพราะสินค้าเหล่านั้นมีแนวโน้มที่ราคาจะสูงขึ้นทำให้เกษตรกรต้องมียกจ่ายเพิ่มมากขึ้นทุกปี
4. เมื่อเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติและชุมชนไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้ว สิ่งที่ดีงามต่างๆจะถูกละเลยไปและการพัฒนาหมู่บ้านจะไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ในชุมชน พ่อสืบนคนรุ่นเก่าๆจะไม่มีใครมาพัฒนาชุมชนของตนเองและชุมชนนั้นจะกลายเป็นชุมชนที่ล้าหลังและไม่พัฒนาในที่สุด

จุดแข็งของหมู่บ้าน

1. เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานความสัมพันธ์โดยระบบเครือญาติและระบบวัฒนธรรมไทยล้านนากันอย่างเหนียวแน่น ทำให้เป็นชุมชนมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนด้วยดี
2. มีทรัพยากรบุคคลที่อยู่ชุมชนที่มีความรู้และคุณธรรมเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลทางด้านดีต่อการพัฒนาเพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้านความสนใจจากคนรุ่นหลัง

3. มีกลุ่ม/องค์กรที่จัดตั้งในชุมชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ไปพร้อมกับการทำงาน ทำให้มีกลุ่มอาชีพที่หลากหลายในชุมชน
4. มีวัดเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในหมู่บ้าน
5. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การนวดแผนไทย งานจักสาน งานเย็บผ้า เป็นต้น
6. เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านแหล่งน้ำ เพราะมีคลองชลประทานแม่แฝกไหลผ่านหมู่บ้านทำให้การทำการเกษตรของหมู่บ้านสามารถเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล

ตอนที่ 2 กิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษา โดยการประชุมกลุ่มผู้นำ (Focus Group) พบว่า ผู้นำชุมชนและสมาชิกได้ระบุถึงทรัพยากรในชุมชนว่า ชุมชนบ้านหม้อเป็นชุมชนเกษตร โดยมุ่งเน้นเกษตรอินทรีย์ และประชากรเกือบทั้งหมดการดำรงชีวิตในแบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประกอบอาชีพการเกษตรและการอนุรักษ์ของชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพของชุมชน โดยชุมชนได้มีกิจกรรมการอนุรักษ์ ซึ่งมีการศึกษาในการอนุรักษ์ ถือปฏิบัติทั่วหมู่บ้าน คือ ห้ามนำกบในธรรมชาติมาบริโภค หากใครฝ่าฝืน มีโทษปรับ 500 บาท ในด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์และน้ำยาล้างจานปลอดสารพิษ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นของที่ระลึกได้

ในด้านการเกษตรพบว่า คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตร มีการทำนาอินทรีย์เป็นหลักและปลูกผักหมุนเวียน กิจกรรมการทำนา สามารถปรับให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วม ได้นั้นคือ กิจกรรมการปลูกข้าว และเกี่ยวข้าว ซึ่งสามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำได้

ผลการศึกษายังพบว่า มีการรวมกลุ่มในหมู่บ้าน ดังนี้

1. กลุ่มสตรีแม่บ้านเกษตรกรบ้านหม้อ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อผลิต และจำหน่ายข้าวเพื่อสุขภาพ นอกจากนี้ยังผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กล้วยตาก มะม่วงแผ่น น้ำยาล้างจาน เป็นต้น
2. กลุ่มผู้สูงอายุทำเครื่องดนตรี สล้อ ซอ ซึง ตะกร้า ไม้กวาดทางมะพร้าว และปั่นฝ้ายจำหน่าย
3. กลุ่มเยาวชน เป็นการรวมตัวของเยาวชนในหมู่บ้าน เพื่อผลิตโคมไฟ
4. กลุ่มอนุรักษ์กบ เป็นกลุ่มที่เกิดจากความตระหนักถึงระบบ นิเวศน์ภายในและรอบแปลงนา

ในด้านรางวัลบ้านหม้อได้รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ

ดังนั้นชุมชนจึงเป็นแหล่งศึกษาดูงานของกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ความต้องการของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในการศึกษาความต้องการของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ทำการประชุมกลุ่ม (Focus Group) สมาชิกในชุมชน เพื่อสอบถามและระดมความเห็นในการศึกษาความต้องการของชุมชน ซึ่งผลการวิจัยปรากฏประเด็นความต้องการในการจัดการท่องเที่ยวใน 4 ประเด็นหลักได้แก่ ความต้องการในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยว ความต้องการในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในด้านการให้บริการโฮมสเตย์ ตลอดจนความต้องการในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

ความต้องการในการจัดการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่มีความต้องการในการจัดการท่องเที่ยว โดยระบุเหตุผลว่าต้องการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเหมือนชุมชนบ้านโป่ง ต้องการรายได้เสริมจากอาชีพหลักในการเกษตร ต้องการให้ชุมชนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และระบุว่า ชุมชนมีชื่อเสียงในด้านการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ในแต่ละเดือนมีกลุ่มผู้ศึกษาดูงานค่อนข้างมาก แต่ชุมชนไม่ได้รายได้ที่เป็นตัวเงินจากกลุ่มผู้ศึกษาดูงานมากนัก

ความต้องการในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความต้องการในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากการรวมกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยวจะทำให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรอง คนในชุมชนมีความเห็นพ้องต้องการในการรวมกลุ่มในการท่องเที่ยว เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง ตลอดจนการสร้างเครือข่ายกับชุมชนภายนอกได้

ความต้องการในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในด้านการให้บริการโฮมสเตย์

จากการศึกษาพบว่า คนในชุมชนมีความสนใจในการให้บริการโฮมสเตย์ เนื่องจากการให้บริการโฮมสเตย์จะเป็นที่มาของแหล่งรายได้ให้แก่คนในชุมชน อย่างไรก็ตามในด้านโฮมสเตย์นี้ สมาชิกชุมชนให้ความเห็นว่าค่อนข้างมีข้อจำกัดในด้านความพร้อมของสถานที่ตามเงื่อนไขในการพัฒนาสู่มาตรฐานโฮมสเตย์ของกรมการท่องเที่ยว

ความต้องการในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า คนในชุมชนมีความเห็นว่าต้องการในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว โดยระบุว่า ควรทำการต่อยอดจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มี ได้แก่ ข้าวอินทรีย์ น้ำยาล้างจาน ตลอดจนผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

อื่นๆ โดยระบุว่าต้องการให้มีการสนับสนุนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชนบ้านหม้อ

ผู้นำชุมชนและสมาชิก ได้ระบุถึงทรัพยากรในชุมชน พบว่า ทรัพยากรที่กล่าวว่ามีศักยภาพ คือ ชุมชนเกษตรโดยมุ่งเน้นเกษตรอินทรีย์ และการดำรงชีวิตในแบบเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประกอบอาชีพการเกษตรและการอนุรักษ์กบของชุมชนเป็น ทรัพยากรที่มีศักยภาพของชุมชน ในด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์และน้ำยา ล้างจานปลอดสารพิษ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นของที่ระลึกได้

การวิเคราะห์ตลาดเป้าหมาย

ในการระดมความเห็นในการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมของชุมชนบ้านหม้อ ผู้นำ ชุมชนและสมาชิก ได้ระบุว่า ตลาดเป้าหมายของชุมชน คือ ตลาดกลุ่มผู้ศึกษาดูงาน โดยระบุเหตุผล ว่า บ้านหม้อได้รับรางวัล “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง” ในระดับประเทศ ดังนั้นการเป็นแหล่งศึกษาดู งานจึงมีความเหมาะสมกับชุมชน

วิสัยทัศน์บ้านหม้อ

“ชุมชนบ้านหม้อ แหล่งท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง”

การวิเคราะห์ SWOT

จุดแข็ง

1. จุดแข็งด้านชื่อเสียง บ้านหม้อได้รับรางวัลเศรษฐกิจพอเพียง มีชื่อเสียงใน ระดับประเทศมีกลุ่มศึกษาดูงานมาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการรวมกลุ่มอาชีพที่เข้มแข็ง
2. จุดแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติ บ้านหม้อเป็นชุมชนที่มีความอุดมของ ทรัพยากร มีการทำเกษตรอินทรีย์ มีการอนุรักษ์กบ ตลอดจนมีธรรมชาติและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย
3. จุดแข็งด้านความเข้มแข็งของชุมชน มีผู้นำที่เข้มแข็ง ชาวบ้านมีความสามัคคี มีปราชญ์ชาวบ้านที่ทรงภูมิปัญญา
4. จุดแข็งด้านผลิตภัณฑ์ มีผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพ อาทิ น้ำยาล้างจาน ข้าวกล้อง ข้าวอินทรีย์ สามารถพัฒนาต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าและเป็นสินค้าของที่ระลึกการท่องเที่ยวได้

จุดอ่อน

1. ยังไม่มีการรวมกลุ่มในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
2. ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

โอกาส

1. นโยบายภาครัฐในการสนับสนุนการท่องเที่ยว

2. สถาบันการศึกษาให้ความสนใจในการพัฒนาชุมชนบ้านหม้อ

ความท้าทาย

1. นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา
2. พื้นที่ศึกษาดูงานมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กลุ่มศึกษาดูงานส่วนใหญ่ไม่พักค้าง

แรม

แผนการพัฒนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนในบ้านหม้อ ตำบลป่าไผ่

ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชนบ้านหม้อ

ผู้นำชุมชนและสมาชิก ได้ระบุถึงทรัพยากรในชุมชน พบว่า ทรัพยากรที่คาดว่าจะมีศักยภาพ คือ ชุมชนเกษตร โดยมุ่งเน้นเกษตรอินทรีย์ และการดำรงชีวิตในแบบเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประกอบอาชีพการเกษตรและการอนุรักษ์ของชุมชนเป็น ทรัพยากรที่มีศักยภาพของชุมชน ในด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์และน้ำยา ล้างจานปลอดสารพิษ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นของที่ระลึกได้

ตลาดเป้าหมาย

ในการระดมความเห็นในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน บ้านหม้อ ผู้นำชุมชนและสมาชิก ได้ระบุว่า ตลาดเป้าหมายของชุมชน คือ ตลาดกลุ่มผู้ศึกษาดูงาน โดยระบุเหตุผลว่า บ้านหม้อได้รับรางวัล “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง” ในระดับประเทศ

แนวคิดของแบรนด์ (Concept Branding)

แนวคิดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านหม้อนี้ มีความเห็นพ้องต้องกันในการเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์แผนงานและโครงการ

แผนการพัฒนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษา ความต้องการของชุมชนในการพัฒนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดจนการกำหนดแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน โดยในการศึกษานั้น คณะผู้วิจัยได้ศึกษาภายใต้แนวคิดการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการ กำหนดแผน โดยได้จัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นเครื่องมือหลักในการระดมความ คิดเห็นเพื่อการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนงานโครงการ โดยนำมาสังเคราะห์ร่วมกับ SWOT Analysis ของพื้นที่โดยมีรายละเอียดของแผนงานและโครงการดังนี้

วิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2558-2562
"สังคมเกษตรอินทรีย์ สงบสุข สัมผัสวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง"
ศึกษาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ในชุมชนเกษตรอินทรีย์

ยุทธศาสตร์ การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว
 แผนงานที่ 1 พัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว

โครงการ/กิจกรรม	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จ	ปีที่ผ่านมา				
		58	59	60	61	62
1. โครงการพัฒนาแหล่งศึกษาดูงาน “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง”	- สภาพภูมิทัศน์ได้รับการปรับปรุงดูแล		✓	✓	✓	✓
2. โครงการที่ฝึกสัมผัสชีวิตชนบท	- จำนวนบ้านที่เข้าร่วมโครงการ				✓	✓
3. โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	- สภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามดึงดูดใจ		✓	✓		
4. โครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเก่า	- มีการอนุรักษ์บ้านเก่า - จัดประกวดบ้านเก่า	✓	✓			
5. โครงการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น	- สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของทั้งหมด		✓	✓		
6. โครงการอนุรักษ์กับ	- สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในทุ่งนาได้	✓	✓	✓	✓	✓

แผนงานที่ 2 การพัฒนาเครือข่าย การรวมกลุ่มและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

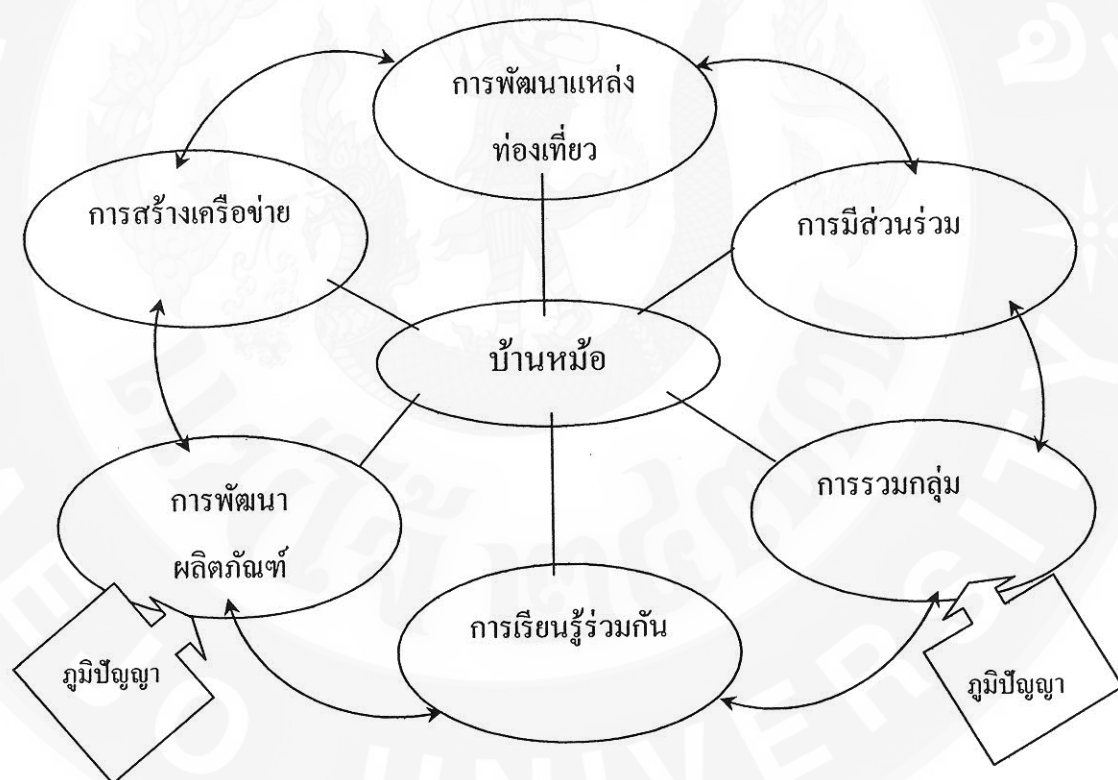
โครงการ/กิจกรรม	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จ	ปีเพื่อดำเนินงาน				
		58	59	60	61	62
1. โครงการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านหม้อ	- มีผู้เข้าร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของประชากร	✓	✓			
2. โครงการการจัดตั้งกองทุนเพื่อการท่องเที่ยว	- จำนวน/ขนาดของกองทุนและจำนวนกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น	✓	✓			
3. โครงการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว	- มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับพื้นที่ใกล้เคียง	✓	✓			

แผนงานที่ 3 การยกระดับเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

โครงการ/กิจกรรม	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จ	ปีเพื่อดำเนินงาน				
		58	59	60	61	62
1. โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เพื่อการจำหน่าย	- จำนวนผลผลิตที่จำหน่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของผลผลิตทั้งหมด	✓	✓		✓	✓
2. โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อยกระดับสู่การเป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว	- ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้รับการพัฒนาทั้งในด้านคุณภาพและ Packaging				✓	✓

ตอนที่ 3 รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่า บ้านหม้อมีความโดดเด่นในด้านการทำเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์กบ และการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้รับรางวัลเศรษฐกิจพอเพียงมีชื่อเสียงในระดับประเทศ อย่างไรก็ตามบ้านหม้อยังไม่มี การรวมกลุ่มในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว คนในชุมชนยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาในบริบทของชุมชนแล้ว พบว่า รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหม้อ ต้องเป็นรูปแบบการเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาดูงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างเครือข่ายภายในองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่ โดยต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ ในการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ซึ่งรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ปรากฏดังนี้

รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ให้ความสำคัญกับ 6 มิติ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างเครือข่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็แหล่งท่องเที่ยว นั้น ด้วยศักยภาพของพื้นที่ พบว่าบ้านหม้อมีความเหมาะสมและมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาดูงาน

2. การสร้างเครือข่าย

เครือข่ายมีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยว เพราะเครือข่ายเป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนบ้านหม้อจำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียง เช่น ชุมชนเกษตรพัฒนา ชุมชนบ้านโป่ง แล้วจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยสร้างโครงการการท่องเที่ยว ซึ่งเครือข่ายที่เกิดขึ้นจะเชื่อมโยงชุมชนท่องเที่ยวภายในองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญต่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ดี ปัจจุบันได้มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน บ้านหม้อมีความโดดเด่นในด้านการทำเกษตรอินทรีย์ ดังนั้น จึงต้องมีการผลิต ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป ในอนาคตควรมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าแก่สินค้า (Value Added)

4. การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาและจัดกิจกรรม การมีส่วนร่วมอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดที่ว่า คนในชุมชนย่อมรู้ถึงศักยภาพและความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ

5. การรวมกลุ่ม

ในบ้านหม้อมีการรวมกลุ่มเพื่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แต่ในด้านการท่องเที่ยว นั้นยังไม่มีกรรวมกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยว ในขณะที่ได้มีกลุ่มศึกษาดูงานเข้ามาดูงานอย่างต่อเนื่อง ผู้ให้บริการหลักจึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งไม่สามารถให้บริการครอบคลุมกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมด ผู้ให้บริการจึงเป็นปัจเจกบุคคล เช่น วิทยากรบรรยาย หากวิทยากรไม่ว่างหรือติดภารกิจ ก็ไม่สามารถให้บริการได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน เช่น มีหลักสูตรท้องถิ่นเป็นต้น

6. การเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ในการจัดการท่องเที่ยว ให้บรรลุวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยว ควร

กรอบทฤษฎีปฏิบัติตามวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (deming cycle) หรือ PDCA ซึ่งประกอบไปด้วย

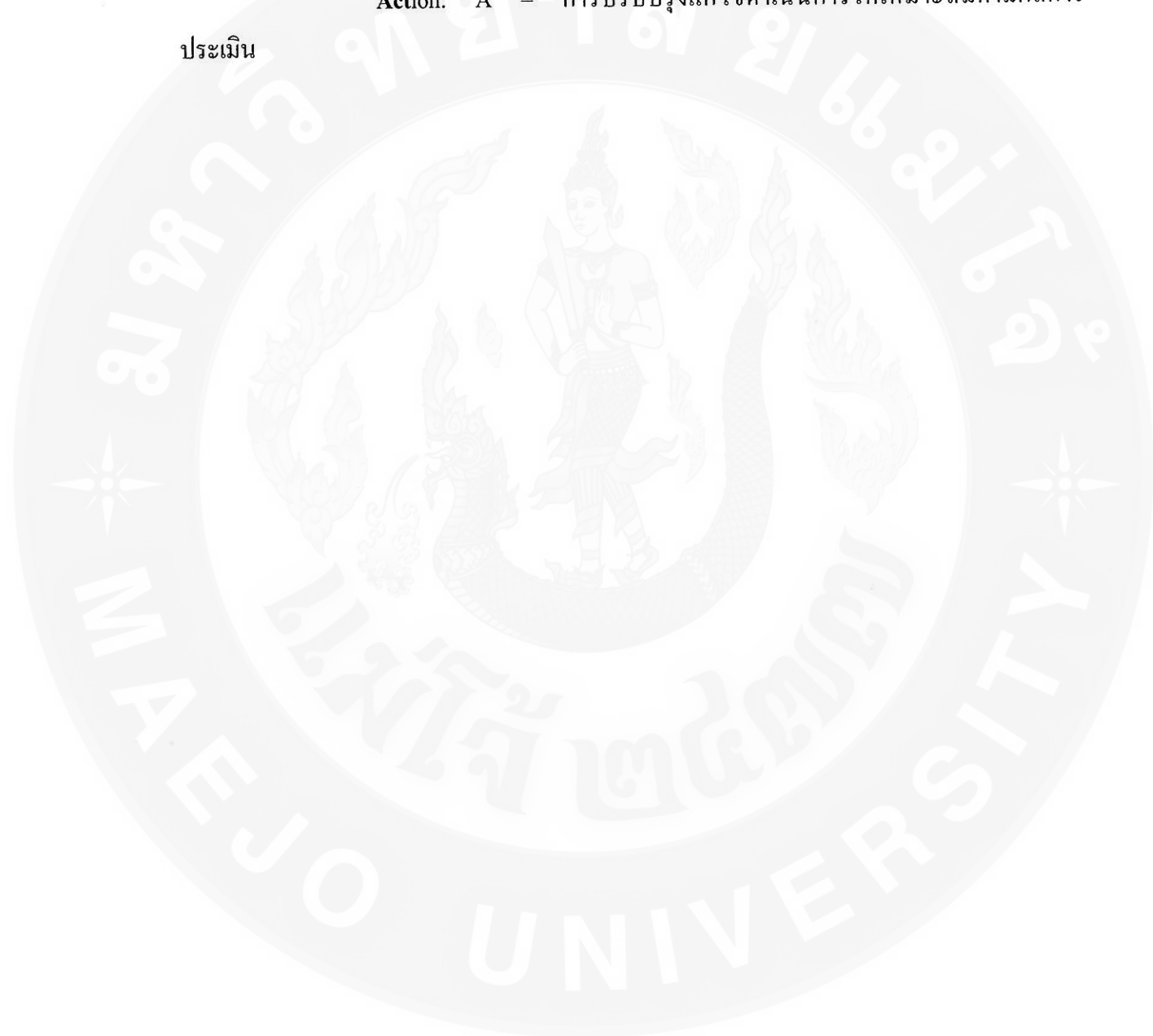
Plan: P = การวางแผน

Do: D = การปฏิบัติตามแผน

Check: C = การตรวจสอบ / ประเมินผลและนำผลประเมินมาวิเคราะห์

Action: A = การปรับปรุงแก้ไขดำเนินการให้เหมาะสมตามผลการ

ประเมิน

สรุปและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีบ้านหม้อตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ศักยภาพและสร้างโอกาสในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการศึกษาศักยภาพและสร้างโอกาสในการนำภูมิปัญญามาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ทำการได้ทำการพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพตามบริบทของพื้นที่ พบศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ สมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.03) และผู้นำชุมชนมีศักยภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.00) ด้านการมีส่วนร่วมพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการรวมกลุ่มในระดับมากที่สุดและการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.54 และ 3.66 ตามลำดับ) ด้านเครือข่าย ผลการประเมินพบว่า ศักยภาพด้านเครือข่ายของชุมชนอยู่ในระดับมาก ทั้งเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน เครือข่ายภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 4.20, 4.17 และ 3.97 ตามลำดับ) ด้านทรัพยากร ชุมชนมีศักยภาพด้านภูมิปัญญาในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.25) รองลงมามีศักยภาพด้านทรัพยากรที่สนับสนุนการท่องเที่ยว และทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.97 และ 3.86 ตามลำดับ)

นอกจากนั้นยังได้มีการระดมความเห็นของสมาชิกในชุมชน ซึ่งผลการประเมินตนเองพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการให้บริการโฮมสเตย์ ตลอดจนศักยภาพในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน แต่อย่างไรก็ดีในการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นชุมชนต้องได้รับการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

กิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้นำชุมชนและสมาชิก ได้ระบุถึงทรัพยากรในชุมชนว่า ชุมชนบ้านหม้อเป็น

ชุมชนเกษตร โดยมุ่งเน้นเกษตรอินทรีย์ และประชากรเกือบทั้งหมดการดำรงชีวิตในแบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประกอบอาชีพการเกษตรและการอนุรักษ์ของชุมชน เป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพของชุมชน ในด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์และ น้ำยาล้างจานปลอดสารพิษ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นของที่ระลึกได้ ในด้านการเกษตรพบว่า คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตร มีการทำนาอินทรีย์เป็นหลักและปลูกผักหมุนเวียน กิจกรรมการทำนาสามารถปรับให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมได้นั้นคือ กิจกรรมการปลูกข้าว และเกี่ยวข้าว ซึ่งสามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำได้ ผลการศึกษายังพบว่า มีการรวมกลุ่มใน คือ กลุ่มสตรีแม่บ้านเกษตรกรบ้านหม้อ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อผลิต และจำหน่ายข้าวเพื่อสุขภาพ กลุ่มผู้สูงอายุ ทำเครื่องดนตรี สลัด กลุ่มเยาวชน เป็นการรวมตัวของเยาวชนในหมู่บ้าน เพื่อผลิตโคมไฟ กลุ่มอนุรักษ์กบ เป็นกลุ่มที่เกิดจากความตระหนักถึงระบบนิเวศน์ภายในและรอบแปลงนา ในด้านรางวัลบ้านหม้อได้รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ ดังนั้นชุมชนจึงเป็นแหล่งศึกษาดูงานของกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่า บ้านหม้อมีความโดดเด่นในด้านการทำเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์กบ และการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้รับรางวัลเศรษฐกิจพอเพียง มีชื่อเสียงในระดับประเทศ อย่างไรก็ตามบ้านหม้อยังไม่มี การรวมกลุ่มในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว คนในชุมชนยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาในบริบทของชุมชนแล้ว พบว่า รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหม้อ ต้องเป็นรูปแบบการเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาดูงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างเครือข่ายภายในองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไผ่ โดยต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ ในการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ซึ่งรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ให้ความสำคัญกับ 6 มิติ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างเครือข่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาพบว่า บ้านหม้อมีความโดดเด่นในด้านการทำเกษตรอินทรีย์ และเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวควรมีการสร้าง

เครือข่ายกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างโครงข่ายหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในการเป็น
แหล่งเรียนรู้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ

2. จากการศึกษาพบว่า สมาชิกชุมชนมีศักยภาพในการผลิตพืชเกษตรอินทรีย์
ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนทั้งในด้านองค์ความรู้และสนับสนุนในด้าน
การตลาดพืชเกษตรอินทรีย์

3. จากการศึกษาพบว่า รายได้ส่วนใหญ่ของประชากรมาจากการเกษตร คือ การ
ขายผลิตภัณฑ์จากการเกษตร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร
เพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ชุมชน

บรรณานุกรม

- กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2539. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอน ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. 2542. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะวนศาสตร์. ศูนย์วิจัยป่าไม้. 2538. โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ กรณีภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- จารุวรรณ แดงบุปผา. 2537. “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย”. วารสารเศรษฐกิจ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) 26(5): 21-26.
- จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. คณะเศรษฐศาสตร์. 2537. แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างไทยพม่า และจีนตอนใต้. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี. 2549. โครงการวิจัยและพัฒนาทักษะแรงงานด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- เฉลิม นริภักดี, เฉียบ ไทยยิ่ง, ภัทรามน จำปาเงิน, บุญเรือง ศรีเหรียญ, ลือชา ธรรมวินัยสถิต, มยุรี วัดแก้ว, วันทนา กลิ่นงาม, รวิวงศ์ ศรีทอง, ทรงจิต พูลลาภ และ ประไพพร อักษรศรี. 2545. ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.
- ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.” สารานุกรมสุขศาสตร์. ศูนย์ศึกษาสาธารณสุข. คณะสาธารณสุขศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เทพ พงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาดี. 2542. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: วิถีทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ใน การส่งเสริมและพัฒนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ธวัช ปุณโณทก. 2531. ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานทักษะของอาจารย์ปรัชญา พิณทอง. ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- นงนุช วงษ์สุวรรณ. 2544. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. คณะวิทยาการจัดการ: สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2533. แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: กองแปลและวิเทศน์สัมพันธ์สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

นำชัย ทนุผล. 2529. การพัฒนาชุมชน: หลักการและยุทธวิธี. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริม
การเกษตร.

นิคม จารุมณี. 2544. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว กรุงเทพฯ:
โอเดียน สโตร์.

บรรยงค์ โตจินดา. 2543. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ร่วมสาสน์.

บุญเลิศ กลิ่นรัตน์. 2542. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. คณะวิทยาการจัดการ: สถาบัน ราชภัฏ
เชียงใหม่.

ปรัชญา เวสารัชช์. 2528. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรารธนา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี. 2548. ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชน
และครัวเรือนต่อชุมชนและครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชนบท
ภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหัทธยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์
ฮาซันนารี. 2542. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ปิยะรัตน์ ทองธานี. 2544. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนว
พระราชดำริ จังหวัดลำปาง. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

พยอม วงศ์สารศรี. 2540. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. คณะวิทยาการจัดการ: สถาบัน ราชภัฏ
สวนดุสิต.

พรหมเมธ นาถมทอง. 2539. “แนวทางพัฒนาท่องเที่ยวไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 8.” ใน พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืนครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ

พระมหาศิริวัฒน์ อริยเมธี. 2549. วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของ
พระพุทธศาสนา. . เชียงใหม่: แสงศิลป์.

พัฒน์ สุจำนงค์. 2525. การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:
ไทยวัฒนาพานิช.

พิชัย ลิขิตพัฒน์ไพบูลย์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.” เทคโนโลยี. 20, 1 (ธันวาคม 2536-มกราคม
2537): 130 -131.

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2531. “การมีส่วนร่วมของประชาชน.” วารสารการพัฒนาชุมชน. ปีที่ 27:
ฉบับที่ 2. หน้า 24-30.

ไพโรจน์ อุลิต. 2546. **วิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์**. แนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.

(ระบบออนไลน์) แหล่งที่มา <http://it.ripa.ac.th/courseware2/detail/chapter9/c91.htm> (21 มกราคม 2551)

ภราเดช พัทฒวิเชียร. 2545. บทบรรยายพิเศษเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. ใน เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์. กรุงเทพมหานคร, 7-9 มีนาคม 2545. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2529. **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

มนีวรรณ ผิวเนิน และปรารถนา จันทรุพันธุ์. 2547. “พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ” รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยว. ทวีป ศิริวิศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: P.S.Print.

มนตรี แยมกลีกร. 2539. **แนวโน้มการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับสูงของภาคตะวันออกในระยะ 15 ปี ข้างหน้า (พ.ศ. 2540-2554)**. วิทยาลัยการทัพบก.

มนัส สุวรรณ และคณะ. 2544. **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

มถ. ดุษฎี ชุมสาย และอุทัยพันธุ์ พรหมโยธี 2527. **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว = An introduction to tourism studies**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2533. **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การหน่วยที่ 1-6**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

มัลลิวาชาชีวะ. 2524. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักฝึกอบรม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาดและคณะ. 2537. “ส่งเสริมการท่องเที่ยวเราได้อะไรเสียอะไร”, **ศิลปะวัฒนธรรม...ปาจารย์สารฉบับอนุรักษ์**. 2, 10, (เมษายน): 38.

_____. 2536. **โครงการศึกษา ทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

_____. 2537. “การส่งเสริมการท่องเที่ยว: เราได้อะไรเสียอะไร?”. **สมุดปกขาวที่ดีอาร์ไอ**. (มกราคม) 48-49.

- _____. 2540. โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย.
- มิสรา สามารถ. 2543. รายงานผลการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการบริหารจัดการ
ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.
- มูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณและมูลนิธิสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว. 2544. แนวทางการ
แก้ไข พรบ. การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.
[ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.thaitopic.com/mag/soc/ecotour> 1905.html.
(10 มกราคม 2547).
- ยศ สันตสมบัติ และอัมมาร สยามวาลา. 2541. นิเวศน์วิกฤตความรู้กับบาท. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์คบไฟ.
- ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทย
อนุเคราะห์ไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ. นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์ อ้างถึงใน อนงค์ศิริ วิชาลัย. 2554. แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ร่ำไพพรรณ อภิชาติพงศ์ชัย. 2545. การฝึกอบรมในงานส่งเสริมการเกษตรการวางแผนและการ
จัดการ. คณะเกษตรศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่ง แก้วแดง. 2541. ประวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิษฐ์. บรรณาธิการ. 2536. สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- วีระพงษ์ แสง-ชูโต. 2552. แนวทางการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น.
เชียงใหม่: บริษัท โซตนาพรินท์ จำกัด.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2536. โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของประเทศ. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สนธยา พลศรี. 2533. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- สมบัติ กาญจนกิจ. 2544. นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพร เทพสิทธิ. 2549. การเดินตามรอยยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจน
และการทุจริต ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสาร.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. 2540. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมาคมพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2541. โครงการจัดทำแผนปฏิบัติการ ทบทุนขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวหมู่เกาะพีพี. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2525. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. พิมพ์ครั้งที่ 2. _____ . 2536. ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การพัฒนาประเมินค่า และการใช้ประโยชน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 2.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542. มรดกทางปัญญาของสังคม. เส้นทางปฏิรูป การศึกษาไทย. 8 (1): 2.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ .2550. สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔). (ระบบออนไลน์) แหล่งที่มา: <http://www.ddd.go.th/Thai-html/05022007/PDF/PDF01/E-Plan10.pdf>. (29 กรกฎาคม 2553).

สินธุ์ สโรบล และอุดร วงษ์ทับทิม. 2546. “บทสรุปของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. ในการท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. สินธุ์ สโรบล (บรรณาธิการ). เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สีลาภรณ์ นาคทรรพ และฉลวยลักษณ์ สินประเสริฐ. 2538. ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท: ประสบการณ์จากนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สุภาภรณ์ จันทวนิช. 2540. การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ มาตะมัน. 2544. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ความสำเร็จในการพัฒนาสังคม ให้มั่นคงและความผาสุกของประชาชน.” การประชาสงเคราะห์. 44, 1(มกราคม-กุมภาพันธ์): 24-30

เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, บรรณาธิการ. 2536 (ข).ป่าชุมชนในประเทศไทยแนวทางการ พัฒนาเล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เสน่ห์ จุ้ยโต. 2546. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : มุ่งเน้นการฝึกอบรมเชิงระบบ. (ระบบออนไลน์) แหล่งที่มา <http://www.stou.ac.th/Thai/Offices/Oce/Knowledge/1-45/page3.html> (6 มกราคม 2551)

เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์และ กมล อุดลพันธ์. 2527. **การพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พิมพ์ครั้งที่ 3.

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ 2538. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์**. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์สุรสภา.

อดิน รพีพัฒน์. ม.ร.ว. 2527. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและ**

วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.

อมรา พงศาพิชญ์. 2537. ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ).

คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Nadler, Leonard and Zeace Nadler. 1994. **Human Resource Management & Development**

Handbook. William R.Tracey (editor). United States of America.

_____. 1994. **Designing Training Program : The Critical Events Mode**. 2nd ed. Houston,

Texas : Gulf Publishing Company Inc.

Preece Noel. 1995. "Discovery Ecotourism: Sustainable Tourism in Outback Australia." In

Sustainable Tourism An Australian Perspective. Chatswood Australia,

Randy L. Desimone and David M. Harris. 1998. **Human Resource Development**. United States of America.